Ephemerides Humanarum Disciplinarum
Facultatis Philosophicae-Theologicae
in Universitate Vytauti Magni

ATHENAEUM

Redaktorius
JUOZAS ERETAS

Leidžia Vytauto Didžiojo Universiteto
Teologijos-Filosofijos Fakulteto
Filosofijos Skyrius

IX METAI IX TOMO 2-AS SĄS.

KAUNAS 1938

Turinys

Sommaire Inhalt

Juozas Eretas
Rėzos santykiai su Goethe

Rhesas Beziehungen zu Goethe
Les relations entre Rhesa et Goethe
1—55

Rėzos santykiai su Goethe[1]

JUOZAS ERETAS

Įžanga

Kartu su Ciceronu Rėza būtų galėjęs pasakyti — *viename žmoguje tris asmenis apimu,* nes, būdamas iš gimimo kuras, savo kultūra — vokietis, o apsisprendimu — lietuvis, Rėza iš tikrųjų buvo paini asmenybė. Bet, tuos trejis elementus nelygiai vertino — pirmąjį stengėsi užmiršti, antrąjį laikė natūraliu, tik trečiąjį labiau brangino, nes, įsigijęs jį laisvu apsisprendimu, ir dar tokiais laikais, kada lietuvių kultūra negalėjo lygintis su vokiškąja, jam brangiausiai ji ir atsiėjo.

Stengdamasis užmiršti savo kuršiškumą, jis savo jėgas pašventė lietuviškumui, pasinaudodamas vokiškumo jam sudarytomis sąlygomis. Tas pasišventimas iš kart buvęs romantiško pobūdžio, juo toliau, juo labiau pasidarė praktiškas. Pareiškęs savo romantišką meilę 1809 m. išleistame rinkinyje *Prutena* (I daly), Rėza veržėsi prie realesnių darbų, kuriuos, tačiau, sutrukdė karai su Napoleonu. Šie dar nebuvo suspėję aprimti, kaip *Intelligenzblatt der Jenaischen Allgemeinen Zeitung* iš 1814 m. lapkričio mėn. (Nr. 59) talpino vieną korespondenciją iš Gumbinės, kur reiškiama mintis vokiečių kultūros naudai nustelbti lietuvių kalbą. Ji Rėzą skaudžiai užgavo, nes tuo buvo siūloma naikinti, ką jis troško ūgdyti.

Tai tapo paskutiniu akstinu konkrečiai padėti lietuviams ir jų kultūrai. Vienas po kito atsiranda seniai sumanyti darbai—1816 m. išleidžia *Šventraščio vertimą*, metais vėliau baigia ir 1818 m. išspausdina *Duonelaičio Metų vertimą.* Tais pačiais 1818 m. parašo studiją *Ueber litthauische Volkspoesie,* įžangą į tą darbą, kuris jo globojamiesiems ir jam pačiam nešė daugiausia garbės — į 1825 m. išleidžiamą *Dainų rinkinį.* Jo uolumui ribų nėra.

Kokiais jausmais jis gyveno paruošdamas šiuos veikalus, matome iš tos pastabos, kurią išnašos formoje įdeda į 1816 m. *Biblijos leidimą.* Ten (37 ir 38 pusl.) sujaudintas rašo:

---

[1] Nuoširdžiai dėkoju Goethės-Schillerio archyvui ir Goethės rūmų administracijai Weimare, Jenos Universitetui ir jo bibliotekui, Prūsų Valstybės archyvui, Valstybės bibliotekui ir miesto archyvui Karaliaučiuje, Bazelio ir V. D. Universiteto bibliotekoms už malonią paramą, renkant šiai studijai medžiagą. *Juozas Eretas.*

„Es waere zu wuenschen, dass unsere tiefverehrte Landesregierung, die sich unsterbliche Verdienste um das Schulwesen in der unglücklichsten Zeitperiode des Preussischen Staats erworben hat, das theureste Kleinod des litthauischen Volkes, seine Sprache, gleichfalls zum Gegendstand der edlen Fürsorge bey den Unterrichts — Anstalten in Litthauen machen moechte! Die hoehere Bildung und Geistesveredelung einer Nation kann nur durch die Grundlage ihrer Sprache vermittelt werden: denn diese bildet gleichsam die Eingangspforte, wodurch alle grossen und fruchtbaren Ideen der Seele des Volks zugefuehrt werden. Die Behauptung, welche wir in oeffentlichen Blaettern (Jen. Lit. Zeit. Intell. Bl. 59. Nov. 1814 in einem angeblichen Schreiben aus Gumbinnen) gelesen haben, dass es rathsam und an der Zeit sey, die litthauische Sprache zu verdraengen, zeugt von geringer psychologischen Kenntniss des Menschen. Denn das hiesse allen besseren Kentnissen die Thuer verschliessen und den Charakter des Volks toedten, wenn man das unverbruechlichste Eigenthum (was es von Gott empfing) seine Sprache ihm rauben wollte. Oder sollte es in der That moeglich seyn, eine Sprache, die heutiges Tages von einer Million Menschen geredet wird, durch irgend ein Mittel auszutilgen? Die Tyranney eines Napoleon war ja nicht im Stande, dieses bey der deutschen Nation zu bewirken. Und wie wuerde es den edlen Deutschen geschmerzt haben, das kostbare Erbtheil ihrer Vaeter, ihre Kraft — und Heldensprache mit dem weiblichen und verzierten Franzoesisch vertauschen zu muessen. Der Gedanke ist an sich so unedel und eines, zur Humanitaet ausgebildeten Mannes so unwuerdig, dass er keiner weitern Widerlegung bedarf".

Savo kreipimusi į kilniuosius vokiečius, Rėza nebus šovęs pro šalį, nes, tik ką iš kovų su Napoleonu sugrįžę, galėjo suprasti lietuvių gynėjo argumentus.

Iš tų darbų daugiausia naudos lietuviai bus turėję iš *Šventraščio,* Rėza pats gi iš *Dainų rinkinio,* kurį ūgdė tokia meile, kaip tėvai mylimiausį savo vaiką.

Dėl jo nieko nesigaili. Ieško jam aukštų protektorių, tikėdamasis juo sudominti ir visų kūrėjų priešakyje žengiantį Goethę. Bet, visa bėda — kaip prie jo prieiti? Goethė buvo europėjinė garsenybė, o jis provincijos profesorėlis. Ar Weimaro Ekscelencijai rūpės tik specialistams žinomos ir — kaip daug kam atrodė — mirti pasmerktos tautos reikalai?

I.

TARPININKAS ABRAOMAS JOKŪBAS PENZELIS

1. Mokytas bastūnas.

Šitas klausimas ilgai bus kvaršinęs Rėzos galvą. Gal Goethei rašyti? Bet, ar laiškas pasieks tą sekretoriais apsistačiusį poną, o jei ir pasieks — ar teiksis atsakyti?

Kad kaip nors radus arti stovintį pažįstamą, sutinkantį patarpininkauti. Gyvas žodis vis kitaip veikia. Bet, iš kur ištraukti tokį pažįstamą? Pačiame Weimare Rėza nė vieno tokio neturėjo; užtat gretimame Jenos mieste

kur buvo Goethei artimas universitetas, jam buvo nurodytas Abraomas Jokūbas Penzelis, jo pažįstamų pažįstamas. Kas jis per vienas?

Penzelis[2], pastoriaus sūnus, gimė 1749 m. lapkričio mėn. 17 d. Törteno kaime prie Dessau'o miesto, vidurinėje Vokietijoje. Gabusis, bet į nuotykius linkęs vaikas, iš kart buvo mokomas privatiškai, tačiau be jokio plano. 1762 m. pradėjo lankyti reformatų gimnaziją Hallėje. Bet, ilgiau trijų metų joje neišbuvo, nes smarkiai išdykaujantį sūnų tėvas turėjo atsiimti. Toliau pats jį mokė, išrūpindamas jam dar hebrajų kalbos pamokas. Rytų kalbos jaunajam Penzeliui taip patiko, kad 1766 m., pradėdamas studijuoti Göttingeno universitete, ryžtasi jas imti pagrindan. Tačiau ilgai su jomis nevargo, nes greit jam ėmė patikti skandinavų kalbos, kurias bematant išmoko. Kad visai nepaskęstų tiek linksmame, tiek netvarkingame gyvenime, tėvas kitais metais savo sūnų iš universiteto atšaukė ir laikė jį namuose, kur mokėsi kiek uoliau, tačiau ir čia be reikiamos tvarkos.

Kas jam iš tikrųjų rūpėjo, matyti iš to žiupsnelio eilėraščių, 1769 m. anonimiškai išleistų Berlyne antrašte *An die Venus Erycina*. Jais įsigijęs švietėjo Fr. Nicolai'o prielankumą, nuo 1770 m. tęsė savo studijas Leipzigo universitete. Būdamas perdėm gabus ir mokėdamas jau apie dešimtį kalbų, prie kurių čia pat išmoko dar anglų ir lenkų, jis greit atkreipė į save profesorių akis ir buvo pakviestas bendradarbiauti rinkinyje *Acta eruditorum* ir žurnale *Leipziger Gelehrte Zeitung*. Prof. Klotz'o patartas nesiblaškyti po visas sritis, susitelkė ties senąja geografija.

Joje pasigilinti Penzelis 1771 m. antrą kartą atsidūrė Hallės universitete, kur rugsėjo mėn. 9 d. įsigijo magistro laipsnį dizertacija *De Barangis in aula Byzantina militantibus*. Tais pačiais metais jis dar gynė traktatą, įvardintą *Vocis Caminatae originem slavonicam*.

Dar tą pat rudenį, ten pat ir habilitavosi darbu *Über die Hyperboreer*, kuris būdingas habilitantui ir savo žanru ir savo tonu, nes tai gana aitriai parašyta polemika.

Pirmoje dalyje sudaręs blogą nuomonę apie profesorių, Penzelis antroje stengiasi sudaryti gerą apie save. Imponuoti jam rūpėjo ir visai realiais sumetimais — siekė sužvejoti kiek galima didesnį studentų skaičių.

Tokią įžangą padaręs praneša skaitysiąs apie senovės istoriją, romėnų senienas, archeologiją, naujausią literatūrą ir vokiečių stilistiką.

---

[2] Apie Penzelį žiūrėk R. Hoche'o straipsnį, tilpusį „Allgemeine Deutsche Biographie" 25, 363 s. ir B. Röses - F. A. Ecksteino informacijomis suredaguotas plačias žinias Erscho ir Gruberio „Encyclopaedie" III, Bd. 16, 132 s. — Penzelį liečia ir Chr. G. Schütz savo veikale „Darstellung seines Lebens (Bd. 1, 315 s.) herausgegeben von seinem Sohne Fr. K. J. Schütz", taip pat Fr. Jacobs savo „Personalien". Apie jį pasakoja ir rašytojas F. G. Seume savo kelionių aprašyme iš 1802 m., pavadintame „Spaziergang nach Syrakus" (p. 74 s.). Visa papildyta autoriaus Karaliaučiuje, Weimare ir Jenoje surinkta medžiaga.

Kaip matyti, jaunasis docentas apie save neblogai manė, nes platusis paskaitų ratas reikalauja nepaprastos erudicijos. Bet Hallėje ilgai neprofesoriavo, nes čia palaidaus gyvenimo vis didėjančios skolos jį privertė išsinešdinti iš universiteto ir iš miesto. Ir Jenoje, kur bandė įkelti koją, išsilaikyti negalėjo. Galų gale, visas taip šauniai pradėtas profesoriavimas baigėsi liūdnu grįžimu į namus, kur į vokiečių kalbą pradėjo versti senovės geografo Strabono raštus.

To darbo nebaigęs, 1774 m. prieš tėvo norą, vėl iškeliavo, šį kartą į pietus — Würzburgą, kur jį priglaudė kunigaikštis-vyskupas. Čia jis pradėjo naują veikalą — *Pomona franconica,* tačiau ir jo nebaigė, nes, patekęs į moterų pinkles, nustojo savo mecenato malonės. Dar metams nepraėjus, turi bėgti ir iš čia.

Kiek laiko pasibastęs po frankų žemę, nutarė mokytis slavų ir latvių (lietuvių?) kalbų. Bet, neturėdamas lėšų keliauti į rytus, padarė desperatišką žygį — davėsi verbuojamas į prūsų kariuomenę, tikėdamasis tuo dovanai patekti į rytprūsius.

Patekęs, kaip vylėsi, į Karaliaučių — į kurį buvo pristatytas 1775 m. balandžio mėnesyje — tuoj įsigyja draugų. Jų globojamas pasiliuosuoja nuo pareigų kariuomenėje taip, kad beveik visą laiką gali naudoti savo darbams. Pirmiausia baigia išversti Strabono raštus, kuriuos nuo 1775 iki 1777 m. keturiais tomais išleidžia Lemgo mieste.

Toliau direktoriaus Canter'io prašomas ima redaguoti *Königsberger Zeitung.* Ir vienas ir kitas darbas jam gerai apsimoka. Tačiau, iš tų, kaip ir iš kitų pajamų, jam maža naudos, nes dar uoliau lėbauja negu dirba. Mat, čia buvo radęs kompanijonų, su kuriais praūžė laiką, pinigus ir savo garbę. Dėl to 1779 m. vėl turi bėgti.

Vėliau jį sutinkame Varšuvoje, kur mokęs vyriausiąjį kunigaikščio Adomo Čartorickio sūnų ir Kurliandijos princą. Bet ir lenkų metropolijoje jam ne gyvenimas. Po įvairių nuotykių provincijoje 1780 m. randame jį jau Krokuvoje, kur jis kiek laiko gyveno vyskupo rūmuose ir mokė grafą Soltycką.

Lenkijoje Penzelis, gabus viskam, meta protestantų tikybą ir pereina į katalikus. Tie jį padaro šv. Petro vardu seminarijos bibliotekininku ir vokiečių kalbos mokytoju, kurių pareigas eidamas jis tiek susigyvena su nauja aplinkuma, kad — tik nežinia kokia teise — laiškuose ima vadintis — *abbé,* t. y. kunigu. Bet ir šioje rimtoje draugijoje neatpranta nuo savo palaidumo ir dėl to, jau kitais metais, ir iš čia atleidžiamas. Jo paties paliudijimu, jis buvęs apkaltintas valstybės išdavimu, bažnyčios apiplėšimu, arklių vogimu ir apostazija!

Toliau, visaip versdamasis, ilgus metus bastėsi po Lenkiją, Sileziją ir — kaip tvirtina *Allg. Deutsche Biographie* — taip pat po (turbūt, isto-

rišką) Lietuvą. Baltesnės duonos ieškodamas, rodos, buvo užsukęs ir į Kuršią.

Iš šitų laikų yra užsilikęs 1780 m. išleista *Triga observationum numismaticarum* ir dviem metais vėliau pasirodžiusi knygutė, kuria jis — konvertitas — mėgino kitatikiams aiškinti tikėjimo tiesas. Ji, pavadinta *Vernünftiger Versuch über die Grundwahrheiten des katholischen Glaubens, eine Sammlung von Briefen an dissidente Fremde,* didelio pasisekimo neturėjo, nes Nicolai, dėl ortodoksiško turinio — kaip jam atrodė — ją vadino *greuelhaft,* o katalikai, laikydami ją eretiška, platinti neleido. Įtartas buvo ir jo *Strabonas,* kuris Vienoje pateko į uždraustų knygų katalogą ir jis pats į kreivatikių sąrašą.

Iš jo lenkuose parašytų veikalų dar prasikiša grafui Soltyckui dedikuota *De arte historica.* Kadangi pirmas dar 1782 m. Krokuvoje išspausdintas leidinys buvo patekęs į cenzoriaus nagus, autorius tą veikaliuką 1784 m. antrą kartą išleido Leipzige.

Būdingas yra *motto* išspausdintas pirmame puslapyje, tuoj po antrašte, skambąs šitaip:

> Te greges centum, siculaeque circum
> Mugiunt vaccae: Tibi tollit hinni —
> Tum apta quadrigis equa — Te bis Afro Murice tinctae
> Vestiunt lanae: *Mihi* parua rura, et
> Spiritum Graiae tenuem Camenae
> Parca non mendax dedit, et malignum speruere vulgus.
>
> *Horatius.*

Įžanginiame žodyje, tartame kažkokiam *Dansse de Villoison,* dar randame prancūzišką eilėraštį, kuris baigiamas Penzelį charakterizuojančiais žodžiais: *Le plaisir vaut mieux que la gloire.*

Le plaisir — štai kas pakirto ir moksliškiausius Penzelio užsimojimus, atitraukė jį nuo bet kokio darbo ir paskandino nesibaigiančių nuotykių bangose.

Buvęs dar Krokuvos akademiškos spaustuvės bei knygyno direktorium, subankrutavęs ir lenkuose prisibastęs iki soties, Penzelis emigruoja į Vienos valdomą slovėnų kraštą, kur 1793 m. Ljublianos (Laibacho) mieste gavo gimnazijos mokytojo vietą. Čia jis pirmiausia tęsė dar 1786 m. pradėtą *Dio Cassius'o,* graikų istoriko, surinkusio Romos istorijos dokumentus, raštų vertimą. Tačiau, dar nesuspėjęs baigti antro tomo, buvo atleistas. Dėl to 1794 m. balandžio mėn. 15 d. siunčia Imperatoriui prašymą.[3] Pradžioje pažymi, ilgiau kaip dvylika metų daugiau prancūziškai kalbėjęs negu vokiškai ir gyvenęs pav., Varšuvoje ir kitur, iš prancūzų kalbos pamokų. Nuo 1789 m. iki 1792 m. buvęs *Journal Encyclopédique* bendra-

[3] Ž. Msc. 9202, Nr. 117 Valstybės bibliotekoje Karaliaučiuje.

darbis. Toliau skundžiasi esąs kaltinamas neatsargiai dėstąs katekizmą, skelbiąs herezijas. Prašo panaikinti suspensą arba liepti kompetentingiems asmenims pravesti tardymą.

Bet prašymas nebuvo išklausytas ir Penzelis vėl — kelintas jau kartas! — gavo išsikraustyti, šį kartą į kaimyninį Triestą prie Adrijos jūros. Ten jis — jo paties žodžiais — „italus mokė vokiškai, vokiečius — itališkai".

Turime žinių, kad Penzelis, pradedant 1794 m., kurį laiką leido Klagenfurte einantį *Allgemeine gelehrte Zeitung Teutschlands für die oesterreichischen Staaten.* Toliau Trieste 1798 m. paskelbė rinkinį jam siųstų laiškų — *Sammlung merkwürdiger und wichtiger Briefe von angesehenen und berühmten Männer... an ihn geschrieben,* kuriais leidėjas visuomenės akyse norėjo pakelti savo nupuolusį vardą ir ruošti dirvą naujoms protekcijoms, kurių greit bus reikalingas.

Gyveno čia — anglų konsului priklausančioje viloje — vienuolika metų. Patiko jam, uždirbo nemažai pinigų, deja, ne visuomet švariu būdu. Norėjo čia būti ir palaidotas ir *meine Asche mit der meines Winckelmanns zu vermischen.*

Čia minimas Winckelmannas yra ne kas kitas, kaip senovės meno tyrinėtojas ir istorikas — irgi konvertitas — Jonas Joakimas Winckelmannas (1717-1768), kuris, grįždamas iš Romos į Vokietiją, savo tėvynę, tame pačiame Triesto mieste buvo nužudytas.

1802 m. čia Penzelį atlankė rašytojas Seume (1763-1810) kuris, metais vėliau, savo knygoje *Spaziergang nach Syrakus* šitaip aprašė tą pasimatymą:

> „Čia sutikau kalbininką Abraomą Penzelį, kuris Trieste italus moko vokiškai, o vokiečius itališkai. Šito keistuolio nuotykiai būtų labai malonūs išklausyti ir naudingi, jei kas gerai juos mokėtų atpasakoti. Iš Leipzigo ir Hallės į Lenkiją, iš ten į Vieną, iš Vienos į Laibachą, iš čia į Triestą, ir visur daugybė geniališkų ryšių. Nelemtas palinkimas gerti jam iškirto daug išdaigų, antai jį privertė apleisti Leibachą, kur gimnazijoje dėstė literatūrą. Įvairiais painiais savo nuotykiais, Penzelis įsigijo ypatingą, barokišką, pasigailėjimą sužadinantį pasisakymo talentą. *„Per varios casus, per tot discrimina rerum tendimus Tergestum"*, išsitarė jis nuoširdžiai juokdamasis, kad mes čia — panašiai kaip Winckelmannas — gautumėm galą. Mes kartą ėjome pasivaikščioti, bet Winckelmanno kapo negalėjome rasti. Niekas jo nežinojo".

Tačiau Penzelio noras būti palaidotu šalia didžiojo Winckelmanno neišsipildė, nes, prancūzams užėmus kraštą, 1812 m. turėjo bėgti į Münchenį.

Pakeliui jis 1812 m. birželio mėn. 13 d. iš Goertzo miesto kreipėsi[4] į

[4] Ž. Karaliaučiaus valstybinės bibliotekos Msc. 2902, Nr. 109.

senus savo bičiulius Karaliaučiuje. Pasisako į kur „savo gyvenimo vakare" keliaująs ir prašo pinigų. Po šituo, vokiškai parašytu raštu, jau nebepasirašo *abbé*. Tai, kreipiantis į protestantus, maža ir būtų padėję.

Veltui nesėdėdamas, Münchene rengia to miesto piliečio Schiltbergerio viduriniais amžiais paruoštą kelionių aprašymą. Tačiau, nesuspėjo jo išleisti, kaip Bavarijos policijos buvo ištremtas. Tuomet 1813 m. gale bandė Leipzige baigti savo *Dio Cassius*, bet ir čia ramybės negauna, ir 1814 m. vasario mėnesyje atsiduria Hallėje, kur mokslo draugai bando jį apsaugoti nuo naujų policijos pasikesinimų. Ką jis tuo laiku pergyveno, vaizduoja Schütz'as, Hallės universiteto profesorius, 1814 m. kovo mėn. 21 d. rašydamas savo mokslo draugui Jacobsui:

> "...liūdnas žinomojo dr. Abraomo Jokūbo Penzelio, *Strabono* ir *Dio Cassius'o* vertėjo likimas. Ir šis vyras priklauso prie tų milijonų, kuriuos daugiau ar mažiau nelaimingais padarė Napoleonas. Jis anksčiau buvęs *professor poetices* Laibache (Krainoje), vienuolika metų gyveno Trieste. Čia jam sekėsi... tačiau, prancūzams užėmus tą miestą... viskas pasibaigė. Dar vienerius metus jį palaikė turtingas advokatas, kuris buvo prašęs katalogizuoti jo knygyną. Bet, ilgiau pabūti negalėdamas, kreipėsi į draugą Schlichtegr llį Münchene, kuris dar anksčiau buvo jį pakvietęs... Tačiau, tūlas ponas von Ringelis... suardė Schlichtegrollio planus... ir Penzeliui duodama *consilium abeundi*. Turėdamas vos 50 talerių iš vieno turtingo bankininko ir 50 iš karaliaus... jis atsibastė pas mus. Hallėje jis be manęs nieko nepažįsta. 1772 m. girdėjau jo disputą, kurį vedė, norėdamas įsigyti akademišką laipsnį. Jis čia ir pradėjo skaityti, tačiau greit iš Hallės pasišalino.
>
> Šitokiame liūdname padėjime, Penzelis *iniquissimo tempore* atvyko pas mus. Jis dabar nori žinoti, kaip jis pamokomis ir t. t. galėtų užsitikrinti egzistenciją. Jam mėnesiui daugiausia reikėsią po 10 talerių..."[4α].

Toliau Schütz'as klausia, ar jo draugai Gothoje negalėtų kuo nors padėti, sakysime, prašyti hercogo paskirti Penzeliui kokią sumelę, arba, duoti jam darbo. Sakosi, kreipsiąsis dar į Anhalt-Dessau'o hercogą, nes Penzelis pats esąs desavietis.

Bet visos jo pastangos ėjo niekais. Priverstas gintis nuo bado, Penzelis turi pasitraukti į provinciją, kur Heldrungene prie Unstrutt'o upės ir kitur duoda privačias pamokas. Pažymėtina, kad jau 66 metus turįs bastūnas, pėsčias per vieną dieną nuėjo tuos 8 mylių, kurie Hallę skiria nuo Heldrungeno.

Bet ir čia jam menki pyragai, dėl to savo draugams ir pažįstamiems įkyri maldavimais. Buvo kreipęsis ir į karaliautiškius. Tie iš Triesto gauna 1814 m. birželio mėn. 22 d. laišką, kuriame Winckelmanno biografas Dr. Dom. von Rossetti juos painformuoja apie Penzelį. Galima manyti, šie,

---

[4α]. Schütz, Darstellung seines Lebens I, 315 s.

to nenuoramos šturmuojami, bus pačiame Trieste atsiklausę, ką manyti apie jau prieš 35 metus iš Karaliaučiaus išvykusį ir jau nedaug kam žinomą žmogų, apie kurį paskleisti gandai buvo pasiekę ir juos. Rossečio informacijos nėra prielankios. Jis Penzelį vadina *alter Sonderling* — „senu keistuoliu", nedėkingu, intriguojančiu žmogeliu.

Ko Penzelis prašė senų savo pažįstamų Karaliaučiuje, gal galėtų paaiškinti kitas laiškas[4b], kurį tais pačiais 1814 m. (vasario mėn. 8 d.) iš Scheuderio, Anhalt - Dessau'o kunigaikštystės buvo siuntęs tos parapijos pastoriui Heinrichui Köppei. Jame sakosi dar 1809 m. Trieste pradėjęs darbą apie Winckelmanną ir dabar norėtų jį baigti. Prašo jį paremti ir atkreipti Goethės, veikalo „Winckelmanno šimtmečio" autoriaus, dėmesį.

Žinodamas ir Penzelį susidomėjus Winckelmannu ar Rossetti, to meno istoriko biografas, tik ne iš konkurencijos baimės bus neigiamai atsiliepęs apie Penzelį, o gal jo neigiama charakteristika atitinka tikrenybę? Tą abejonę — jei dar būtų tokia! — greit išblaškys tas konfliktas, į kurį Penzelis po poros metų įsivėlė Weimare.

2. Penzelio gastrolė Weimare.

Penzelis, vargdamas su privatiškomis pamokomis Anhalto-Dessau'o kraštuose ir visaip bandydamas po kojomis susirasti tvirtesnės žemės, savo žvilgsnį nukreipė ir į ne labai tolimą garsųjį Weimarą.

Mėgindamas ten patekti 1816 m. vasario mėn. 24 d. iš Gorslebeno laišku kreipėsi į Weimaro veikėją Bertuchą[5].

Tas, Friedrichas Justinas Bertuchas, gimęs 1747 m. buvo weimarietis. Gavęs po trupučiuką visokių talentų, viskuo domėjosi ir kuone viskuo vertėsi. Iš kart Jenoje studijavo teologiją, paskui perėjo į teisės mokslus ir, galų gale, pasidarė auklėtoju bajorų rūmuose. Vienuose tokiuose namuose išmokęs ispaniškai, išvertė *Don Quichote,* kuris jį padarė žinomu.

Būdama tikras (mikroskopinis) universalinis genijus, Bertuchas labai tiko į palydovus tų tikrųjų genijų, kurie anuomet Weimare vienas kitam ant kulnų lipo. 1775 m. paskirtas slaptuoju hercogo Karolio Augusto sekretorium jis su visais susitiko ir greit visiems buvo reikalingas. Jis bendradarbiavo Wielando leidžiamame *Deutscher Merkur* ir kartu su juo 1785 m. sumanė leisti mokslo žurnalą *Jenaische Allgemeine Literaturzeitung,* kurio svarbiausiu rėmėju iki 1805 m. buvo jis pats.

[4b] Jis yra Goethės-Schillerio archyve Weimare.

[5] Visi, šį reikalą liečią dokumentai yra Goethės-Schillerio archyve Weimare. Apie Bertuchą ž. Allg. Deutsche Biographie 2, 552 s.

Metais vėliau dar pagimdė pirmą vokiečių madų žurnalą — *Journal des Luxus und Moden,* kuris, eidamas iki 1827 m., buvo tikras anų dienų kultūros ir papročių veidrodis.

Jis domėjosi ir ekonomika ir kurį laiką mėgino gydyti amžinai šlubuojančius valdovo finansus. Jaunoms mergaitėms įsteigė mokyklą, kur jos mokėsi įvairių rankdarbių. To dar negana, tūkstantamatis Bertuchas vaidindavo ir medžiodavo su galingesniais, kurių aukštesniojo rango lekajumi buvo. Bet su juo ponai skaitėsi, nes buvo įtakingas masonas, uoliai platinąs apšvietos dvasią.

Atvykęs į Weimarą, jaunasis Goethe susibičiuliavo su tuo vietos paslaptis gerai žinančiu vienaamžiu, kuris irgi nebuvo pėsčias, ir iki pat Bertucho mirties 1822 m., tie ryšiai nebenutrūko. Jam hercogas buvo pavedęs Goethei nupirkti vėliau taip išgarsėjusį *Gartenhaus,* vasarnamį Weimaro parke. Bet už tokius ir panašius patarnavimus jaunas išdykėlis menkai teatsidėkojo. Savo išdaigomis jam net per vestuves nedavė ramybės, dėl ko Bertuchas smarkiai apsirgo[6]. Christiane Vulpius, su kuria Goethė 1788 m. susidėjo, mokėsi Bertucho mokykloje, vad. „Gėlių fabrike". Kartu juodu dirbo ir masonuose, ir 1808 m., kada dėl ankstyvesnių tarpusavio kivirčų uždaryta Weimaro ložė vėl buvo atnaujinta, abu varžėsi dėl vadovybės. Toks didelis buvo jo autoritetas, kad gavo devynis balsus, o Goethe tik tris.

Tai toks buvo tas Bertuchas, kuris, baigiantis 1816 m. žiemai, gavo pirmą Penzelio laišką.

Jame rašėjas sakosi, kad Strabonas jį užvaldęs — *hat sich meiner ganzen Seele bemächtigt* — ir, vadindamas Bertuchą „ritieriu", prašo globoti šį našlaitį, suprask — išleisk antrą to mano veikalo leidimą!

Toliau kalba apie daugybę kitų darbų, tvirtina galįs Bertucho leidyklai išversti eilę graikų autorių. Be to, mini Aeneas'o Sylvius'o romaną apie Eurylaus ir Lukrecijos meilę, kurį vadino *die Modeliteratur der damaligen galanten Welt, das romantische Produkt eines höchst menkwürdigen Papstes.* Matyti, Penzelis kur nors sučiupo humanistiškos dvasios, vėliau Pijaus II vardu popiežiavusio dvasininko jaunystės veikalą — tikriau sakant „jaunystės griekelį" — ir, gerai žinodamas Weimaro skonį, juo nori Bertuchui įsiteikti.

Galop, apibėręs leidėją dar kitokiais sumanymais ir priminęs „Müncheno katastrofą", Penzelis prisipažįsta jo dabartinė situacija esanti desperatiška.

Savo atsakyme iš 1816 m. kovo mėn. 7 d. Bertuchas sutiko bandyti Penzelio gabumus. Neleisiąs Strabonui mirti *als Embryo* ir kviečia kito mėnesio pradžioje atvykti į Weimarą, prižadėdamas 25 reicho talerius mė-

[6] Ž. Goethe - Jahrbuch IV, 201 ss.

nesinės algos ir nemokamą butą. Matyti šiaip apsukrusis biznierius pirko katę maiše. Gavęs tokį patogų pasiūlymą, Penzelis, seniai jau suspėjęs susipykti su senu darbdaviu, mielai persikėlė į Weimarą.

1816 m. Velykų pirmą dieną Penzelis, atvykęs į vokiečių literatūros Mekką ir Mediną, savo leidėjui (gyvenančiam tame pačiame miestelyje) siunčia laišką, kur sako mielai išpildysiąs Bertucho norus, tačiau norįs ir *Straboną* išleisti. Toliau vėl kaip iš gausybės rago apipilia naują šefą begale projektų. Sakosi galįs ir recenzijas rašyti ir galop priduria:

> So lieb mir Strabo ist, bin ich entschlossen, wenn es sein muss, Ihnen selbig willig und ohne Murren aufzuopfern, wenn mir die 25 Reichstaler monatlich bleiben und ich auf eine anständige literarisch' Art beschäftigt werde. Ich werd Ihnen nie etwas abschlagen und ich denke Sie sollen... zufrieden sein"...

Taigi, Penzelis čia linkęs aukoti savo *Straboną*, kad tik gautų pažadėtą mėnesinę algą. Matyti, jam buvo labai blogai.

Bet ir toliau jo situacija nepagerėjo, nes gegužės mėn. 6 d. Bertuchui rašo, praėję jau pora mėnesių, kaip jis atvykęs, bet nieko gero nesulaukęs. Esąs labai nepatenkintas. Bertuchas, matyti, reikalavęs — taip bent tvirtina Penzelis — „wielandiškų vertimų", suprask lengvo žanro dalykėlių, saloninių plonybių ir t. t., o tas atkaklusis senis dabar lyg tyčia užsispyręs reikalauja leisti tą, vos saujelę mokslininkų dominantį, *Straboną*. Autorius daro aliuziją kreipsiąsis į teismą, jei leidėjas neišpildysiąs savo pažadėjimo.

Be to dar praneša, jau nuo pat balandžio 2 d. patiekęs vertimų, ir tvirtina, jie esą geri. Kategoriškai reikalauja patenkinančio atsakymo, nes *diese meine prekär' Existenz hier muss aufhören.*

Po vienuolikos dienų kitas Penzelio laiškas: siųsdamas naują pluoštą vertimų, skundžiasi, negaunąs nei atsakymo, nei kvietimo užeiti pasikalbėti. Dar paprašęs pinigų baigia:

> „Unter herzlicher Zuwünschung, dass die Zahlwoche recht gesegnet ausgefallen sein möge, bin ich mit Leib und Seele *ganz* der Ihrige."

Bet, nepaisant tokio įkyrumo, seno bastūno padėtis nė kiek nepagerėjo, dėl to mus nenustebina naujas laiškas[7] su naujais skundais:

> „Ich spreche Sie... von der Erfüllung des wegen *Strabo* geschlossenen Kontraktes völlig frei, wenn Sie nur die versprochenen 25 Reichstaler monatlich zahlen und mir dafür andere Beschäftigungen, die Ihren Plänen, angemessener sind, geben wollen".

Vis tas *Strabonas!* Penzelis iš anksto galėjo žinoti, kad tokiems akademiškiems veikalams Weimare vietos nebus. Pagaliau, tai supratęs, bando

[7] Laiškas parašytas 1816 m. birželio mėn. 16 d.

savo mylimąjį įkeisti į mėnesinę algą. Bet ir su ta bloga — negali jos išgauti! Apsivylęs Weimaru — ne taip jis vaizdavosi tą taip išgirtą meno ir literatūros židinį, prie kurio tikėjosi sušildyti ir pasotinti savo šaltą ir alkaną egzistenciją! — jis galvojo persikelti į gretimąją Jeną, gal ten pragyvenimas pigesnis. Jei dabar Bertuchas nepriimtų jo pasiūlymų, jis būtų priverstas kreiptis į valdovą, kuris dar prieš dvidešimt metų teikęsis jam rašyti laiškus[8] .

Išjudintas tokių grasinimų, Bertuchas, taip ilgai tylėjęs, atsakė dar tą pačią dieną. Adresavęs savo laišką *Herrn Dr. Penzel hochedelgeboren,* aiškinasi *Strabono* išleidimą buvus tik projektą. Jis nesusirišęs nė jokia sutartimi. Pirmą leidimą išleidęs, nesutinkąs duoti sutikimo spausdinti antrą, kol pirmasis neišsisėmęs, o atsiųsti vertimai esą netikę, *unbrauchbar.* Jūsų nuomonės perdaug subjektyvios — *Ihre Meinungen sind zu eigenwillig,* stilius neabdirbtas. Norįs galutinai atsisakyti, ir dėl to jam pranešąs, kad *nach Stand Credit - Debit* jie vienas antram nieko neskolingi.

„Sie wissen nun woran Sie sind, sind ein freier Mann und privatisierender Gelehrter, der allenthalben leben kann, ohne sich jemandem aufzudrängen".

Vadinasi, įkyrus seni, ramybės man daugiau nedrumski ir nešdinkis kur nori!

Bet Penzelis nėra iš tų, kuriais lengvai atsikratoma — liepos 5 d. jis — kaip įprasta *per pedes apostolorum* — keliauja į Jeną, kur apibėga teisininkus, norėdamas sužinoti, ar teisme galėtų tikėtis pergalės, juk bylinėtis su tokia Weimaro garsenybe ne juokai!

Liepos 14 d. iš Jenos Bertuchui rašydamas sakosi, turėjęs sukti galvą, kaip gintis nuo bado. Kreipsiąsis į vyriausybę, nes trys Jenos teisininkai jam pareiškę, laimėsiąs. O jeigu teisme pralaimėtų, visą tą aferą išvilksiąs viešumon.

Ar Penzelis Bertuchą tikrai patraukė teisman, nėra aišku, tik žinome, kad apkaltintasis gavo pasiaiškinti krašto valdovui. Tai darė savo rašte iš 1816 m. spalių mėn. 20 d., kurio įdomiausi punktai yra šie:

1. Penzelis 1816 m. sausio mėn. 16 d. pasiūlęs išversti ir išleisti Strabono veikalus aštuoniuose tomuose, „woran er aber noch kein Wort gearbeitet hatte". Turįs 65 metus, taigi, nebejaunas, tad kažin ar bepajėgtų tą darbą nudirbti. Be to, pirmos laidos savininkas nesutikęs perleisti savo teises. Dėl to Bertuchas mandagiai atsisakęs nuo tokios propozicijos.

2. Penzelį į Weimarą atvykti kvietęs kitiems sumanymams aptarti ir jo jėgoms išmėginti. Sutarties su juo nedaręs.

---

[8] Ž. jo sustatytą laiškų rinkinį „Sammlung merkwürdiger und wichtiger Briefe, die von angesehenen und berühmten Männern von Stande und Gelehrtheit an ihn geschrieben, 1. Band, Leipzig 1798.

3. Esąs keistas žmogus. Jo (Bertucho) „Zweifel ob er mir oder unserer Literatur zu irgend etwas brauchbar sein werde, bestätigen sich immer mehr".

4. Nepaisant to, jis Penzeliui vis tiek davęs darbo, tačiau vaisiai buvę netikę.

5. Savo pretenzijomis jau kitur, pav. Münchene, įkyrėjęs žmonėms — „er hat sich höchst lästig gemacht".

6. Tos pretenzijos Penzelį sukursčiusios kreiptis net į teismą. Prašo atmesti tuos nepamatuotus reikalavimus „und mich von seiner Zudringlichkeit zu befreien".

Daugiau žinių apie šią bylą neturime ir dėl to sunku pasakyti, kuo ji baigėsi; tačiau, kitos rūšies dokumentai leidžia manyti, kad Penzelio ieškinys buvęs atmestas ir jam surastas kompensatas.

3. Penzelis — Jenos universiteto lektorius

Kokio pobūdžio galėjo būti tas kompensatas, paaiškėja iš Penzelio prašymo[9], parašyto sekančių metų vasario mėn. 16 d., kuriuo prašo grossherzogo Karolio Augusto duoti jam

„die Stelle eines ordentlichen Lektors der englischen Sprache, die dermahlen bei der Akademie unbesetzt ist" „mit der dazugehörigen Pension". „Abraham Jacob Penzel, ehemals Professor der Dichtkunst am Gymnasium zu Triest".

Rašte pažymi, kad jau anksčiau čia mokęs itališkai, o ypač angliškai. Po kelių dienų, vasario mėn. 21 d. Karolis Augustas prašo Jenos akademijos, t. y. universiteto, įteikti jam raportą tuo klausimu. Tai prorektorius[10] savo kovo mėn. 1 d. parašytame rašte ir padaro, pranešdamas anglų kalbą jau seniai nebebuvus dėstoma, ir dėl to būtų naudinga į tos kalbos lektoriaus vietą vėl paskirti

„ein qualificiertes Subjekt". Penzelis „ist nicht allein in der gelehrten Welt als gründlicher Professor bekannt, sondern hat auch seit seiner Hieherkunft" der Unterrichtserteilung „in der englischen Sprache mit Beifall sich unterzogen... und es dürfte ihm bei seinen bedrängten Verhältnissen wohl zu gönnen sein" gauti vietą ir algą.

Atestacija — protekcijos dėka! — daug geresnė negu galėjo tikėtis. Čia jam padėjo jo erudicija ir sugebėjimas įdomiai pasakoti apie viską. Bet vargu ar to būtų užtekę, jei ne rekomendacijos tų, kurie, išrūpindami jam pastovias pajamas, tikėjosi apsidrausti nuo jo amžinų maldavimų. Daugiausia čia bus padėjęs filologas Fr. Jacobs (1764-1847) iš Gothos, kuris mokėjo paveikti Weimaro grossherzogą.

---

[9] Šis ir kiti dokumentai tuo klausimu yra Jenos universiteto archyve.

[10] Rektorium buvo pats valdovas.

Kovo mėn. 11 d. valdovas pasirašė paskyrimo dokumentą ir Penzelis universiteto vadovybės buvo pakviestas 28 d. 11 val. atvykti į senato kambarį priesaikai duoti. Taip Penzelis ir padarė ir nuo 1817 m. kovo mėn. 28 d. pateko į Goethės žinioje esančio universiteto tarnybą.

Toliau gyvenantiems galėjo atrodyti, jog dirbąs arti Goethės, kuris tais metais savo gamtos studijų reikalais nuolat lankėsi Jenoje, turi turėti kontaktą ir su juo pačiu ir juos sugundyti panaudoti naują lektorių santykiams su Goethe užmegsti. Taip, sakysime, galėjo galvoti karaliautiškiai, pav. Rėza, juoba, kad Penzelis už daug ką jiems turėjo būti dėkingas, kaip parodys trumpas žvilgsnis atgal.

4. Penzelio santykiai su Karaliaučium

Išvarytas iš Italijos, Penzelis — kaip matėme — Münchene bandė susisukti naują lizdą. Bet visiškai nevyko — dingo senos viltys ir nauji planai. Net audiencija pas karalių nieko nepadėjo. Senus draugus atstūmė, naujų įsigyti nesugebėjo. Tas aistrų blaškomas alkoholikas visiems taip įkyrėjo, kad net jo didi gabumai neapsaugojo nuo aukščiausiųjų nemalonės. Nujausdamas negalįs pasilikti nei čia, jau septintą dešimtį varąs senis ieškojo naujų išeičių. Ta proga vėl atsiminė senus savo pažįstamus Karaliaučiuje. Nors jau 34 metai, kaip atsiskyrė, ir dargi negarbingai, tačiau, gelbėdamasis nuo pražūties, buvo priverstas šauktis ir jų paramos.

Kad būtų jaunesnis, tai būtų į ką kreiptis, nes nuo 1775 iki 1778 m. Karaliaučiuje viešėdamas, ten daug turėjo pažįstamų. Tačiau, dabar jau beveik visi išmirę. Žymiausias likusiųjų buvo Rytprūsių ir Lietuvos oberprezidentas, t. y. Berlyno valdžios vyriausias vietininkas rytprūsiuose, Karaliaučiaus universiteto kuratorius, savo kraštui didžiai nusipelnęs, Jonas Jokūbas von Auerswald (1757-1833)[11]. Galimas daiktas, kad jaunam studentui ir leitenantui von Auerswaldui savo laiku galėjo patikti geniališkumo kupinas šaunusis Penzelis, bet, kokie santykiai dabar galėjo būti tarp rytprūsių valdovo ir to — kad ir labai mokyto — valkatos?! Greičiausia, nenorėdamas susitepti, visą reikalą pakišo savo bičiuliui Scheffneriui.

Jonas Jurgis Scheffneris buvo įdomus žmogus.[12] Jo tėvas, kilęs

---

[11] Ž. Allg. Deutsche Biographie 1,645. — Voigt I., Beiträge zur Geschichte der Familie Auerswald, Königsberg 1824.

[12] Apie Scheffnerio gyvenimą ž. jo autobiografiją — Mein Leben, wie ich Johann George Scheffner es selbst beschrieben, Leipzig 1816." — Priedus prie to veikalo išleido G. Reicke-„Nachlieferungen zu meinem Leben nach bestem Wissen und Gewissen, stets mit kräftigem Wollen, oft mit schwachem Können." — 1934 m. A. Plehwe parašė disertaciją apie Scheffnerį, kur jo nuopelnai ir jis pats gerokai sumažinami. Tą neigiamą įspūdį atitaiso C. Diesch, išleisdamas penktą Scheffnerio korespondencijos tomą, prie jo pridėdamas įžangą, pavadintą „Würdigung der Scheffnerbriefe", Königsberg 1938.

iš Olandijos paeinančios šeimos, buvo valdininku „Lietuvoje", t. y. toje rytprūsių srityje, kurios centras buvo Gumbinėje. Gimęs 1736 m., jaunasis Scheffneris pateko į Karaliaučiaus universitetą, kur studijavo teisę. Nors pavyzdingu studentu nebuvo, nes per daug jam trukdė lengvabūdiškumas, tačiau studijas baigė 1757 m. išlaikydamas valstybinius egzaminus. Tarnavęs Friedricho II. vadovaujamoje kariuomenėje ir kovojęs Septynerių metų kare, tapo valdininku. Trumpai išbuvęs Karaliaučiuje, kur susipažino su Hippeliu, 1767 m. buvo pakeltas į karo bei mokesčio tarėjus Gumbinėje. Tose pareigose dirbdamas Marienwerderyje 1772 m., jautėsi užgautas nemaloniais karaliaus atsiliepimais apie jo darbą ir iš valdiškos tarnybos pasitraukė. Ilgesnį laiką dvarininkavęs nuo 1796 m. vėl gyvena Karaliaučiuje, kur 1820 m. ir mirė.

Ši, tik jaunose dienose kiek audringesnė biografija, toli gražu neatvaizduoja nei charakterio nei reikšmės to reto žmogaus.

Buvo tai tiesiakalbis, nebijąs pareikšti savo nuomonės ir aukščiausiai pastatytiems asmenims. Bet su juo ir skaitėsi, nes daug ką buvo patyręs savo kelionėse ir tėvynėje Karaliaučiuje, kur buvo sutikęs visą galeriją asmenybių — mokslininkų, kūrėjų, politikų, dvasininkų, prekybininkų. Visi lenkėsi jo tiesumui, praktiškam protui ir sunkioje Napoleono priespaudoje išbandytam patriotizmui, ir nenuostabu dėl to, kad su juo mielai draugavo garsenybės, kaip Herderis, Kantas, Hamannas ir kiti. Hamannas jį kartą rekomendavo Herderiui tardamas: „Tai vienas iš mūsų geriausių žmonių".

Jo nuopelnus pripažino ir Berlyno dvaras. Sakysime, garsioji karalienė Luizė jam nemažiau simpatizavo, kaip karalius Friedrichas Wilhelmas III, kuris, nuo Napoleono pabėgęs į rytprūsius, jį dažnai kviesdavo pasitarti.

Patardavo nuoširdžiai. Mat, būdamas be valdiškos tarnybos ir turėdamas pakankamai lėšų pragyventi, taip atvirai rėždavo tiesą, kad ne vienas dvaro pareigūnas imdavosi už galvos, išgirdęs jo kartais šiurkštokus, bet gera intencija duodamus patarimus.

Žinoma, ir jis ne be ydų. Daugiausia jam kenkė tie *Gedichte im Geschmacke des Grécourt,* kuriuos pirmą kartą 1771 m. išleido į pasaulį.

Tas Grécourt (1684-1743), kurį laiką buvęs katalikų kunigu Tourse, ir pavirtęs lėbautoju Paryžiuje, parašė tokias eiles, kokias mėgo tas ištvirkėlių pasaulis, kuriame sukinėjosi. Įsimylėjęs tas, 1747 m. pirmą kartą surinktas *Oeuvres badines,* jaunasis Scheffneris sukūrė tokias pat eiles, tik be to prancūziško žavesio, kuris originale nors kiek dengia didžiausias nuogybes. Buvo tai plika erotika, tikras seksualizmo vadovėlis.

Pats supratęs, negalįs pasigirti tokia „kūryba", prisidengdamas nesamo barono Fr. W. von der Goltz'o vardu, ją išleido įvairiuose Vakarų Europos miestuose. Bet karaliautiškių apgauti nepavyko ir jie niekaip nega-

lėjo suprasti, kad toks žmogus — bent tam tikrą laiką — galėjo būti toks dviveidis.

Savo visuomenine veikla užtušuodamas pirmą blogą įspūdį, Scheffneris sugebėjo išlyginti savo gyvenimo balansą ir įžengti į Karaliaučiaus istoriją, kaip vienas jo originališkiausių piliečių.

1813 m., kada von Auerswald pavedė Penzelio reikalą Scheffneriui, tas, eidamas 77 metus, jau seniai buvo pasidaręs gyva Karaliaučiaus istorija.

Abu 1775/78 m. bus susitikę Karaliaučiuje, tačiau, vargu ar bus susidraugavę, nes Scheffneris dabar tik per miglas atsiminė tą keistuolį.

Pirmą laišką Penzelis jam siuntė iš Müncheno 1813 m. per Sekmines. Prašė knygų[13] — lietuviškos Biblijos, giesminėlių, maldaknygių ir postilių. Ypačiai pravartu jam būtų turėti „Ruhigo lietuvišką žodyną bei gramatiką" ir Ostermeyerio raštus.

Nors Penzelis tokiais ir panašiais prašymais pirmiausia bus norėjęs save ir savo vargą priminti, bet, galėjo turėti ir mokslišką tikslą, nes jo galvoje gimdavo vis naujų planų. Kad jis nebuvo nustojęs vilties susilaukti paramos, matyti iš to, kad, nesulaukęs prašytos medžiagos, po pustrečių metų, 1814 m. gruodžio mėn. 12 d., šįkart iš Hallės, iš naujo prašo Scheffnerio[14] atsiųsti jam „Borussiaci", būtent, lietuviškų maldaknygių, gramatikų, žodynų.

Gal jo uolumas būtų atvėsęs, jei būtų žinojęs tas informacijas, kurias tų pačių metų birželio 22 d. Dr. Rossetti apie jį iš Triesto buvo suteikęs. Bet, greičiausiai, nieko nežinodamas, senu landumu ir toliau lenda. Tokiu būdu 1815 m. gruodžio mėnesį, trečiąjį advento sekmadienį, iš naujo, nūn iš Thüringeno krašto, kuriame tuo laiku bastėsi, maldauja[15]:

> „Wornach meiner Seel' am meisten lüstet ist eine Bibel in litthauischer... Sprache; Litthauisch Gesang - Gebetbuch, Ruhigs litthauisches Wörterbuch... Ostermeyer über die Götter der Preussen".

Nors Scheffneris šitą prašymą gavo — juk jis išspausdintas gautų laiškų rinkinyje — bet nebus atsakęs. Taip bent leidžia manyti vėl po dviejų metų — 1817 m. spalių mėn. 8 d. — iš Jenos parašytas laiškas[16]. Jame skundžiasi, Bertuchas, pažadėdamas išleisti jo *Straboną*, atviliojęs jį į Weimarą, kur išnaudojęs visokiems vertimams gaminti, tačiau nuo tos malonės atsisakęs. O dabar, nuo 1817 m. birželio m. 5 d. esąs Jenoje, kur

---

[13] Briefe an und von Scheffner, herausgegeben von Warda, Königsberg 1928; III, 454.

[14] Briefe an und von Scheffner III, 459.

[15] Briefe an und von Scheffner III, 466.

[16] Briefe an und von Scheffner III, 469.

po trijų mėnesių grosshercogas jį paskyręs anglų kalbos lektoriumi su nedideliu atlyginimu — šimtu talerių metams.

Nors šitame rašte be pinigų nieko nenori, tačiau naujame sieksniniame laiške[17] iš tų pačių 1817 m. lapkričio mėn. 17 d., prašo — be skrandos ir panašių šiltų drabužių! — atsiųsti jam Hamanno (1730—1788) raštus, kuriuos norįs padovanoti Goethei. Tikisi jį tuo sudominti ir gauti naujai skiriamo trečio bibliotekininko vietą Jenoje. Weimaro pažibos arčiau nepažįstąs. Lektorium jį čia padaręs Goethės „kolega" Voigtas, susižavėjęs jo dailiu lotyniškų stiliumi.[18]

Taigi, kas Penzeliui nepavyko Münchene ir Hallėje — įleisti šaknis, tas jam dabar turėtų pasisekti Jenoje. Įkėlęs vieną koją, tikisi įkelti ir antrąją, tapdamas bibliotekininku. Vieną vietą gavęs — kaip jis manė — Voigto dėka, antrą nori gauti per Goethę, bet tam reikėtų įsiteikti Hamanno raštais.

Parinkimas neblogas, nes Goethe ne vienu atžvilgiu simpatizavo Hamannui, taip priešingam Kanto racionalizmui, kuris ir „poetų kunigaikščiui" mažai tepatiko. Jam imponavo pranašiška, vietomis net poetiška Hamanno kalba, kuria bylojo apie Dievybę, vengdamas dogmų, kietų filosofiškų terminų ir dar kietesnių etiškų reikalavimų. Hamanno mistiškuose raštuose jautė tą tolimą Dievybę, kuri jam paliko laisvę taip artimuose jo reikaluose.

Matyti, Penzelis, skindamas sau kelią į Goethę, gerai pažino jo psichiką, o ypačiai jo religijos charakterį. Parinkimas geras ir tuo, kad, įteikdamas to „Šiaurės mago" knygas, galėjo iš asmeniško patyrimo dar papasakoti apie autorių, kurį kadaise buvo matęs Karaliaučiuje, Hamanno gimtinėje ir darbo vietoje.

Minimas čia Voigtas (1743-1819) yra kitas Weimaro ministeris, ir būtent tas, kuris, Goethei palikdamas garbę, pasiimdavo darbą. Tatai kartu veikiant su Weimaro žvaigžde sunku nebuvo, nes kūrėjas dideliu kruopštumu nepasižymėjo ir dėl to specialių žinių reikalaujančius objektus mielai palikdavo po rimtų studijų valstybininko karjerą pradėjusiam Voigtui. Ir smulkesnį universiteto administravimą Ekscelencija su malonumu atiduodavo ir juodo darbo nebijančiam kolegai. Per jo rankas ir bus ėjęs Penzelio prašymas. Goethe tad galėjo mažai žinoti apie kandidatą, juoba, kad ir personaliniais klausimais pasitikėdavo Voigtu, senu — kaip jis ir pats — ložės nariu.

Bet veltui Penzelis laukia Hamanno raštų — Scheffneris, daugiau linkęs į gyvenimą negu į knygas, tyli. O, kadangi naujas lektorius veržte

---

[17] Briefe an und von Scheffner III, 475 s.

[18] Matyti Penzelis visų savo draugų net nežino, nes prie paskirimo prisidėjo dar Jacobs ir kiti.

veržiasi į bibliotekininkus, jis, ilgai nelaukęs (1818. I. 6.), vėl prašo lietuvių kalbos gramatikos[19] ir ta proga dar priduria (482 psl.):

„Dass die Hamanniana auch zu den getäuschten Hoffnungen gehören. tut mir sehr leid, denn ich würde mich durch Mitteilung derselben *Goethen* sehr gefällig gemacht haben, dessen Gunst mir sehr wohl zusprechen würde".

5. Penzelis recenzuoja Rėzos „Duonelaitį" (1818).

Goethės prielankumas — štai kur šuo pakastas! Bet, kaip įsigyti tą naują prielankumą be seno karaliautiškių draugiškumo, nes atrodo, kad ir į šį raginimą prūsai nereagavo. Tačiau atkakliusis senis nenusimena. Ar jam, ieškančiam prieiti prie jų širdies, nebus atėję į galvą pamėginti recenzijomis skinti sau kelią, prie laiškais neprieinamo Karaliaučiaus? Recenzuoti buvo galima ką tik iš spaudos išėjusį Rėzos *„Duonelaitį"* Nejaugi ir į teigiamą vertinimą tie storakakliai neatsilieps?

Penzelis Rėzos veikalą galėjo gauti iš paties autoriaus, kuriam Scheffneris galėjo pakišti visą bylą, norėdamas — panašiai kaip von Auerswalde — atsikratyti tuo keistuoliu, su kuriuo santykiaujant, galėjo kartais kompromituotis net Grécourt'o skoniu parašytų eilėraščių autorius. Galimas dalykas, nes, 1818 m. pavasariui baigiantis, Rėza kaip tik išsiuntinėjo savo *Duonelaitį*. Liudininku yra laiškas, kurį tų metų birželio mėn. 15 d. kartu su savo leidiniu siuntė Scheffneriui.

Laiške ir leidinyje Rėza pasirodo tikru patriotu. Jis žino, kad gaivinimas tariamai mirti pasmerktos lietuvių tautos, ne visiems patinka. Ne kartą bus girdėjęs priekaištą, kad eina „barbariškumo keliais" turėdamas prie Karaliaučiaus universiteto galimybę eiti daug kultūringesniais. Tačiau, būdamas įsitikinęs, lietuvybę ugdydamas dirbąs kilnų darbą, Rėza iš pasirinkto kelio neiškrypsta, juoba, kad jam pritaria autoritetai, kaip sakysime, Wilhelmas von Humboldtas, šalia kurio profesorius labai norėtų matyti ir Scheffnerį.

Tai tokia yra intencija tam Karaliaučiaus šului siųstojo laiško[19a]:

„... Da das litthauische Werk von Donalitius eben fertig geworden ist, so nehme ich mir die Erlaubnis, ein Exemplar Ew. Hochwohlgeboren zum Zeichen meiner innigsten Verehrung zu übersenden. Die eingefleischten Griechen werden sich zwar ärgern, dass ich das litthauische Bauernlied als ein klassisches Werk behandelt habe, und dass ich so tief in die Barbarei versunken bin, der litthauischen Sprache und Literatur das Wort zu reden. Aber ich gehe nun einmal den Weg der Barbarei und wem nicht zu raten ist, dem ist auch nicht zu helfen.

Mein Trost ist noch der, dass vielleicht ein Einziger deutsche Mann über

[19] Briefe an und von Scheffner III, 481.

[19a] Briefe an und von Scheffner IV, 114.

den litthauischen Hexameter sich freuen wird — das ist Herr von Humboldt, der was er einmal gelernt hat, nicht, so leicht vergisst; denn Er sagte mir noch 1814 in Paris.[20] „Glauben Sie ja nicht, dass das Litthauische mir aus dem Gedächtnis gekommen ist; ich bin im Gegenteil noch heute ein eben so warmer Liebhaber dieses merkwürdigen Idioms als im Jahre 1809".[21]

Möchten doch Ew. Wohlgeboren meine Arbeit nicht unhold betrachten. (Unter dem Siegel des Stillschweigens darf ich wohl Ihnen allein bekennen: die 4 Gesänge haben mehr Mühe gekostet, als des Virgils Georgica zu übersetzen, weil keine Vorarbeiten statt fanden, wo die Gedrungenheit des Textes mit der deutschen Breite und Schlepperei zu kämpfen hatte).

Zur huldvollen Gewogenheit empfiehlt sich Ihr ergebenster und innigster Verehrer.

Rhesa.

Königsberg, den 15. Juni 1818.

Ar atsiliepė apdovanotasis, mes nežinome. Galėjo ir neatsiliepti, nes pasirodo, kad Rėza prie vertimo pridėtais paaiškinimais sukompromitavo Scheffnerį. Štai ką skaitome 155 psl., kur leidėjas, aiškindamas 383 eilutės („Deutsche Lieder zu singen") prasme, rašo:

„Der Verfasser tadelt hier die schmutzigen und unkeuschen Volkslieder der Deutschen, welche durch schlechte, umtreibende Fremdlinge, die kein Vaterland lieben, am meisten aber durch gemeine Soldaten auch in Litthauen verbreitet sind. In den ursprünglichen littauischen Dainos herrscht durchaus ein reiner sittlicher Ton, der durch keine wollüstigen Anspielungen den keuschen Sinn des Volks beleidigt. Selbst die Liebe, die doch so oft der Gegenstand jener kleinen Volkslieder ist, wird stets als ernste, wehmüthige Sehnsucht geschildert, die aus einem frommen und unverdorbenen Herzen fliesst. Gedichte im Geschmack des schamlosen Grécourt, selbst die unzüchtigen Schilderungen eines Wieland und Goethe (in manchen Werken) würden daher in der Uebersetzung, bei dem unverdeutschteren Theil des Volks, keinen Beifall finden".

Nejaugi Rėza, taip rašydamas, dar 19-ame amžiuje nežinojo, ką kiti jau 18-ame spėjo sužinoti, kad tų smerkiamųjų eilėraščių autorius yra — Scheffneris?!

Šitokią atestaciją apie save paskaitęs, Scheffneris galėjo ir neatsiliepti, tačiau iš Jenos recenzija[22] atsišaukė Penzelis.

Nėra abejonės — recenzija yra Penzelio. Tatai matyti iš parašą atstojančių trijų raidžių *P. J. A.*, reiškiančių *Penzel, Jacob Abraham.* Tatai paaiškėja ir iš paties teksto, į kurį neiškentė neįsiterpęs, kalbėdamas apie desavietį, kuris esąs ir anhaltietis, o jis, kaip žinome, ir yra gimęs Desavos-Anhalto kraštuose.

---

[20] Humboldtas tuo laiku buvo Prūsų atstovas Paryžiuje, kur Rėza kapelionaudamas prieš Napoleoną žygiuojančioje kariuomenėje buvo patekęs.

[21] Kada jis viešėjo Karaliaučiuje.

[22] Ž. Jenaische Allgemeine Literaturzeitung, August 1818, S. 297-302.

Žurnalas, kuriame pasirodė kritika, priklausė prie pačių stambiausių savo rūšies. Jis beveik tik recenzijas dėdavo, vertindamas visus žymesniuosius mokslo veikalus. Išeidamas Goethės valdomoje Jenoje, remiamas specialistų, išsiplatinęs visoje vidurinėje Europoje bei skaitomas ir užsienių mokslininkų, žurnalas *Jenaische Allgemeine Zeitung* kartu su tokiais kolegomis, kaip *Leipziger Literaturzeitung, Göttingische Gelehrte Anzeiger* ir t. t. plačiai formavo mokslininkų opiniją. Būti šių organų recenzuojamam buvo laikoma garbe. Ne vienas autorius mieliau sutiko būti jų peikiamas negu nutylimas, kas reikštų, kad net dėmesio nesi vertas. Taip su žurnalu, o kaip su recenzija?

Įžangoje pastebėjęs, kaip menkai lietuvių kalba žinoma, recenzentas trumpai pamini Duonelaičio vertėją prof. Rėzą, vadindamas jį „kilniu žmogumi". Kartu pastebi, kad nesenai tas pats organas recenzavęs kitą jo darbą — *Pastabas apie lietuvišką Bibliją*[23].

Toliau, pasinaudodamas Rėzos daviniais, Penzelis atpasakoja Duonelaičio biografiją, neužmiršdamas — dėl prof. Kypkės — prikišti ir savo trilekį. Po to seka žinios apie patį veikalą, kurį, vis vadovaudamasis leidėju, simpatiškai charakterizuoja. Kartu su juo gynęs Duonelaičio originalumą Thomsono ir Hesiodo atžvilgiu, recenzentas prieina prie paties vertinimo.

Čia jis raukiasi, kad vertėjas naudojosi tais pačiais hegzametrais, kurie puikiai tikdami lietuviškam orignalui, netinką vokiškam vertimui. Jų vietoje siūlo dešimties pėdų jambus. Rėza arti originalo laikęsis ir parinkdamas vokiškąsias kalbos formas bei išsireiškimus Kvestionavęs lituanizmams teisę figūruoti grynakalbiame vertime ir paminėjęs kelis spaudos riktus, recenzentas paduoda vieną pavyzdį bei jo vertimą, vaizdumo dėliai pridėdamas dar vieną, kur pažymėjo pėdas.

Pridėtose pastabose Penzeliui krinta į akis dažnai cituojamas Lepnerio veikalas apie Prūsų lietuvius. Taip pat nepamiršta paminėti dedikacijos, skirtos Wilhelmui von Humboldtui, kuris, būdamas valdžioje, gynė lietuvių kalbą. Neatrodo, kad šiuo atžvilgiu recenzentas būtų vienos nuomonės su leidėju, nes, ką jau gali reikšti šis, perdėm diplomatiškas sakinys:

> „Dieser [Humboldt] hatte bei seinem Aufenthalt in Königsberg litauische Literatur und Sprache liebgewonnen, und ihn scheint der Verfasser anzugehen, sich der Ausrottung der litauischen Sprache zu widersetzen, die eine gesunde Politik wohl erheischen möchte: denn der billige Philolog

---

[23] Vartydami *Jenaische Allgemeine Zeitung* komplektą 1818 m. balandžio mėn. pasirodžiusiame 58 Nr. tikrai randame plačią recenziją, kurios autorius — Jenos universiteto bibliotekos žiniomis — tuomet šalia Schleiermacherio ir Hegelio profesoriavęs teologas W. M. L. de Wette (1780-1849). Recenzija iš rankos to jau 1818 m. išgarsėjusio profesoriaus buvo tikras pagerbimas.

kann doch unmöglich verlangen, dass der Staatsmann die verschiedenen Sprachen aus eben dem Gesichtspunkt wie der Glottiker ansehe".

Baigdamas reiškia pageidavimą, kad Rėza greit išleistų pažadėtą, visų taip laukiamą dainų rinkinį.

Recenzijos originalas skamba šitaip:

Num. 152

Jenaische

ALLGEMEINE LITERATUR — ZEITUNG. August 1818.

Schöne Künste.

„Königsberg, gedruckt bey Hartung: *Das Jahr in vier Gesängen:* ein ländliches Epos *aus dem Litthauischen des Christian Donaleitis,* genannt *Donalitius,* in gleichem Versmass ins Deutsche übertragen von *Dr. L. Z. Rhesa,* Profess. der Theol. 1818. XXI u. 162 S. 8.

Die Lithauische Sprache war, ausser dem engen Bezirk, in dem sie einheimisch ist, und wo sie von den Eingebornen gesprochen wird, fast nur historisch bekannt, und diess nur einigen wenigen Sprach — und Geschichts - Forschern, z. B. dem sel. *Thunmann in Halle.* Ausser der Übersetzung der h. S. und einigen Erbauungsschriften (z. B. *Freylingshausens* Ordnung des Heils) war nichts in ihr gedruckt worden, und es blieb Hn. Prof. *Rhesa* vorbehalten, (unsere Leser kennen den würdigen Mann aus den nur erst kürzlich in diesen Blättern angezeigten Bemerkungen über die Litthauische Bibelübersetzung), uns unter allen zuerst mit einem vollständigen und classischen Werk in dieser Literatur zu beschenken. Der Vf. derselben stammte, wenn wir so sagen dürfen, aus einer Litthauischen Patricierfamilie ab, d. i. aus einer ächt Preussischen, die nicht eingewandert war, sondern am Gestade der Rominta, wenigstens seit den Zeiten der Reformation her, blühete, und vielleicht, noch vor derselben beides der Kirche und dem Staat sehr verdiente Diener gegeben hatte. Unser Sänger war ganz Preusse, und hat nie die Grenzen seines Vaterlands verlassen. Geboren am Neujahrstag 1714 zu Lasdinelen im Amtsbezirk Zieguppenen, erhielt er Schulunterricht wahrscheinlich in Insterburg, und studirte darauf zu Königsberg (wo er Mitglied des 1718 von *Schulz* gestifteten Litthauischen Seminarii ward, und dadurch vermuthlich zuerst Geschmack und Neigung bekam, die ihm angeborne Sprache ästhetisch zu cultiviren) von 1732-37. (Das er je *Kypkens* Unterricht genossen, bezweifelt Rec., obschon Hr. R. solches ausdrücklich bejaht), 1740 ward er Rector zu Stalupenen, und drey Jahre später Prediger zu Tolmingkemen bey Gumbinnen, welchem Amte er 37 Jahr bis zu seinem 1780 den 18 Februar erfolgten Tode vorstand. Er war ein grosser Freund der Gartenkunst; schliff optische Gläser, verfertigte Thermometer und Barometer, die in ganz Preussen berühmt waren, baute Forte - Pianos, auf denen er selbst vortrefflich spielte; aber noch mehr Reiz als Musik hatte für ihn die ihr verschwisterte Dichtkunst. Unter seinen nachgelassenen Papieren finden sich Hebräische, Griechische, Lateinische, Französische und Deutsche Gedichte. (Von den letzten hat der Herausgeber S. XVIII eine nicht schlechte Probe gegeben). Aber sein Meisterwerk bleibt das hier zum ersten Mal abgedruckte Gedicht über die vier Jahreszeiten. Der Dichter, dem Dichten so sehr zum Naturbedürfniss geworden war, dass er auch oft, mit seinen Freun-

den in Versen correspondirte, hatte bey der Verfertigung desselben wohl nichts minder als die Presse berücksichtigt. Er schrieb selbiges sich, seinen Bauern und Freunden, denen er einzelne Fragmente daraus zur Beurtheilung, je nachdem er mit ihnen fertig geworden war, mittheilte. Aus einem solchen Briefe, hat der Herausgeber im *Herbst* zehn Zeilen, 613-622, mitgetheilt, die in seiner Handschrift fehlten, die aber so schön sind, dass wir sie unten, als Probe der Dichtkunst des Vfs., des Sylbenmasses und der Übersetzung anführen wollen. Eine reingeschriebene Copie fand sich unter seiner Verlassenschaft vor. Diese gab die Wittwe, nebst dem ganzen übrigen literarischen Vorrath, Hn. Super *Jordan* in Walterkemen bey Gumbinnen. Von diesem erhielt der Herausgeber die zwey ersten von der eigenen des Vfs. rein abgeschriebenen Gesänge. Von diesem Autographo gingen die zwey letzten in den Französischen Unruhen verloren, aber Hr. Pfarrer *Hohlfeld* besass eine Copie; und da diese in den zwey ersten Gesängen mit der Urschift wörtlich überreinkam: so ist es mehr als wahrscheinlich, dass sie uns auch in den zwey letzteren den Urtext des Vfs. rein wiedergiebt.

Der Herausgeber nennt das uns von ihm mitgetheilte Product ein *ländliches Epos;* und wenn man auch über diese Benennung nicht mit ihm einverstanden seyn sollte: so verdient er doch gewiss für die Bekanntmachung desselber unseren innigsten Dank. Vor langen Zeiten hatte *Ruhig* in seinem Litthauischen Wörterbuche einige Volkslieder (Dainos) bekannt gemacht, deren hohen dichterischen Werth uns zuerst Lessing in den Literaturbriefen anpries. Dort war blosser Volksklang; hier sehn wir, was die Sprache in den Händen eines Mannes vermag, der mit völliger Kenntniss derselben vollendete Geistescultur verbindet. Durch dieses Gedicht erhält die Landessprache ein bleibendes Denkmal, auf das ihre künftigen Gramatiker und Lexikographen fussen können. Es kann für ein Muster und Vorbild Litthauischer Dichtkunst und Beredsamkeit um so viel mehr gelten, da der Stempel der Originalität ihm aufgedrückt, und nichts aus fremder Literatur hinein getragen ist. Alle darin herrschenden Gedanken sind kräftig und wahr; die Empfindungen athmen den Geist reiner Sittlichkeit, häuslichen Glücks und treuer Vaterlandsliebe. Die Gleichnisse sind sehr wohl gewählt, die Schilderungen getreu und darstellend, und kurze hie und da eingestreute Sittensprüche reden zum Herzen, und sind gemacht, tief in selbiges einzudringen.

S. VII warnt der Herausgeber, *Donaleit* nicht etwa, der ähnlichen Aufschrift wegen, mit *Thomson* oder *Hesiodus* vergleichen zu wollen. Diess je nachdem man es nimmt! Soll es *nachgesungen* heissen, dann auch nicht auf die allerentfernteste Weise. Von *Thomson* kann es erwiesen werden, das ihn unser Dichter niemals las, und vom *Hesiodus* zeigt es der ganze Zuschnitt des Gedichtes, dass dieser unmöglich dem Dichter zum Vorbild gedient haben könne. *Donaleit* fängt gewöhnlich mit einer Schilderung derjenigen Jahreszeit an, die er besingen will; und in diesen Schilderungen kann er mit Thomson, den er niemals las, eben so sicher und eben so geschmackvoll verglichen werden, als der Sänger des Maharabat mit Homer oder Kalidas der *Mega - dubah* wegen mit Aristophanes. Darauf folgen die Veränderungen, welche die abwechselnde Jahreszeit in Pflanzen und Thieren hervorbringt. Nun geht er, wie Hesiodus, zu den Geschäften jeder Jahreszeit über, und rügt besonders die bey ihnen vorfallenden Miss-

bräuche. Naturschilderungen und sittliche Belehrungen werden zwischen diesen Anweisungen zur Arbeit, und oft sehr passend eingestreut. Den Beschluss aber macht gewöhnlich ein Epiphonem an seine Landsleute, den väterlichen Tugenden treu zu bleiben, und zur folgenden Jahreszeit, mit frommem Hinblick auf Gott, sich gehörig vorzubereiten.

So viel von der Urschrift. Was die Übersetzung betrifft: so ist Hr. Rh. so allgemein als gründlicher Kenner seiner Muttersprache bekannt, dass es Niemand an der höchsten Treue derselben zu zweifeln einfallen wird; Alles also muss sich auf die äussere Form derselben beschränken, über welche Rec. vergönnt seyn wird, ein paar Bemerkungen machen zu dürfen. *Donaleitis* hat sein Gedicht *(mirabile dictu!* möchte wohl hier mancher Deutsche hinzusetzen in reinen Hexametern abgefasst; abgefasst in den vierziger Jahren des vorigen Jahrhunderts, wo der einsame Dorfpfarrer zu Tolmingkemen von dem eben damals erst aufblühenden Klopstock gewiss nichts gehört hatte, nichts hatte hören können; ja wenn durch irgend eine Art von Wunderwerk Kunde von Klopstocks Hexametern bis nach Tolmingkemen hingeschollen wäre: so bürgt das S. XVIII. mitgetheilte Bruchstück von *Donaleitis* Deutscher Dichtkunst hinreichend dafür, dass sich der Hr. Pfarrer nimmermehr damit abgegeben haben würde, Deutsche Hexameter zu radbrechen. Die nämliche Natur, die Homeren zwang, hexametrisch zu dichten, zwang auch *Donaleitis.* Er fand eine Sprache reich an Spondeen, an Diphtongen, an Vocalen; eine Sprache, in welcher die Quantität nicht vom Accent und Ton abhing; die noch freyer als die Griechische elidirte, Participial - Constructionen liebte, und von der Griechischen sich dadurch unterschied, dass in ihr der Artikel gänzlich mangelte. Im ernsten Gedichte, das mehr als klingende *Daina* werden sollte, musste sich hier der Hexameter dem Dichter unwillkührlich selbst dann darstellen, wenn er nie den Homer oder Virgil gelesen. Ihm ist also der Hexameter keine Fessel; es ist ein Blumengürtel, den er um seine Muttersprache schlingt, die sich frey und ungehindert in ihm bewegt. Um recht treu zu seyn, behält Hr. Rh. des nämliche Sylbenmass, noch obendrein mit dem aufgelegten Zwange bey, uns die Hexameter zuzuzählen, und für jeden Litthauischen einen Deutschen zurückzugeben, ohne zu bedenken, dass das Blumengewinde, zwischen dem Rominta so leicht fortgaukelt, sich für ihn fast zur Sklavenkette wandelt. Wir wünschen, Hr. Rh. hätte dafür den zehnfüssigen Jamben gewählt, da seine Hexameter nicht allein sehr hart, sondern oft auch nicht einmal rein sind. Hiezu kommt noch, dass er die Deutsche Construction fast überall zu gezwungen nach der Litthauischen modelt, und wenn es uns *scheint* (apodictisch darüber abzusprechen, erkühnen wir uns nicht), dass sein Original sich hie und da Germanismen zu Schulden kommen lässt: so ist gewiss, dass die Übersetzung von Litthuanismen wimmelt. Zu oft scheint uns die Stellung des Adjectivs hinter dem Substantiv wiederholt. Dann und wann erlaubt sich Hr. Rh. Wörter, deren Deutsches Bürgerrecht wohl nicht von Jedermann zugestanden werden möchte; z. B. *Blot,* welches zwar ein uraltes Deutsches Wort ist, aus dem sich noch das in der Lateinischen Sprache befindliche lutum herschreibt, und das auch in den Slavischen Dialekten sich wiederfindet (im Polnischen und Böhmischen *Bloto* und *blato);* aber seiner ächt Deutschen Abstammung zum Trotze, hat es der Gebrauch aus den Grenzen der gebildeten Sprache verwiesen, so dass es jetzt nur noch in einem Idioticon als

Sprachschatz aufbehalten, nicht aber in der Büchersprache gebraucht zu werden verdient. Dahin rechnen wir auch III, 131 und IV, 86 *giestine* Kühe; 146 *Fleck,* für Rinder Eingeweide; 367 *Wrucken.* Not. 8. S. 144 sagt Hr. R., Wrucken sey eine Art *rother Rüben,* Lithauisch *Burrolai* genannt; aber diesser Name steht hier nicht, sondern *Repukkai,* und daneben steht zwar die Zahl 10; diess muss aber ein Druckfehler seyn: denn die S. 155 abgedruckte Note gehört gar nicht hieher, sondern zu v. 333, wofür in der Note abermals fälschlich 3 citirt ist. 374 *Abmachsel;* IV, 21 *taumelnd,* (wenn dies nicht ein Druckfehler ist) für tummelnd, 126 *kalmäusernd;* 150 *Stobben.* Dahin gehört 446 *zu Jahr unser Amtsrath,* eine Redensart, die öfter vorkommt, *der im vorigen Jahr u. A. war.* — Jedoch es ist Zeit, hier abzubrechen, und das kleine Bruchstück zu liefern, das wir als Probe des Originals sowohl als der Übersetzung mitzutheilen versprachen:

Mylas, ak! ansai wertay pagirtinas Mylas,
Buras rods ne Pons, alle wiezlibs mandagus Buras,
Jo Namùs, kad kartais jus lankyt' uzgeisi:
Lygey kaip Baznycze koke rasi redytus
Stalas jo ney szwents Altórus taw pasiródys,
Ant kurrio knygélés, szwentos gully padètos:
Kad jis pats ar jo grazey mokiti Waikélei,
Daug prisidirbe bey wissur wiernay trusinėje,
Tu su Giesmėmis saldzioms linksmay pasidzaugtu
Ir Wargùs szio Amzio saw lengwùs padarytu.

Zu Deutsch:

Mylas, jener wahrhaft hochzuverehrende Mylas,
Ist zwar nur ein Bauer, doch fromm und edel an Tugend!
Wenn du sein Haus einmal gastfreundlich wolltest besuchen,
Wie die Kirche geschmückt anständig wirst du es finden.
Anzusehen darin ist der Tisch als ein heiliger Altar,
Worauf immer ein Buch, ein heiliges, lieget, damit er
Selber, oder im Kreis' seiner wohlunterrichteten Kinder,
Wenn sie getreu und flink sich müde gequälet in Arbeit,
Gleich ergötzen sich mag an wonneseligen Liedern
Und aufheiternd also vergessen die Mühen des Lebens.

Wer jene Verse auch ohne die mindeste Sprachkenntniss nach dem blossen Gehör scandirt, wird leicht wahrnehmen dass sich dem Ohr reine Hexameter ungesucht darstellen. Sollten aber dennoch einige Leser ein so verwahrlosetes Ohr haben, die richtige Scansion für sich selbst nicht zu finden: so will Rec. für solche die fünf ersten Zeilen des ganzen Gedichts mit den metrischen Zeichen versehen. Sie lauten und werden gesprochen wie folgt:

— — — — — — — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡
Jau sau(lėlė) wėl (at)kopdama (budino) Swieta
— — — — — — — — — ◡ ◡ — ◡
Ir žie(mos szal)tos Tru(sus) par(graudama) jukes?
— — — — — ◡ ◡ — — — ◡ ◡ — ◡
Szalczu Pramo(nės) (su Le(dais) (su)gaiszti (pa)gawo.
— — — — — — — ◡ ◡ — —
Tu Lau(kus) U(rai drun)gni (gai)widami) gloste.
— ◡ ◡ ◡ — — — — — — ◡ ◡ — —
Ir Zole(les) (wis)sokias isz Nu(mirrusu) szauke.

Selten finden sich spondeische Hexameter. Z. B. III, 227:

— — – — — — —◡ ◡ — — –

Pro Dur(ris) (isz) szokau (irgi Na (mu) (par)jojau.

(Hier sind zwey Caesuren: *ris* und *mu)*, wo sich aber der Übersetzer nicht den Zwang aufgelegt, sie nachbilden zu wollen. Der letzt angeführte Vers heisst im Deutschen so:

Fast ge(doppelt (?) zur (Thür und) schwang aufs (Ross mich zur) Heimkehr.

Von S. 135—162 folgen Anmerkungen, die dem Deutschen Leser alles dasjenige aufklären, was ihm, der Litthauischen Sitten und Gewohnheiten unkundig, auffallend und unbekannt seyn konnte. Sehr häufig beruft sich der Vf. auf *Lepners* Preussischen Litthauer. Es sind nun schon über zweyhundert Jahre verflossen, dass dieses Buch erschien, und es gereicht dem Patriarchal-Sinn der Litthauer zur hohen Ehre, dass ihre Sitten noch heutzutage die sind, die sie zu Lepneris Zeiten waren, so wie man heutzutage in einem Arabischen Lager die nämliche Einrichtung vorfindet, die in den Zelten des Erzvaters Abraham Statt fand. Auf eigentliche Gelehrsamkeit machen sie wohl keinen Anspruch, aber sehr reichhaltigen Stoff zu *Litthauischen Briefen* könnten sie geben. Warum S. 159, N. 5 *Dessauer* und *Anhalter* getrennt werden, bekennt Rec. sehr gern nicht zu wissen, aber auffallend ist es ihm um so mehr, da er selbst Dessauer ist und doch zugleich auch Anhaltiner zu seyn glaubt.

Eine dichterische Zuschrift an den Preussischen Gesandten in London, Hn. Freyherren von *Humboldt,* ist vorgesetzt. Dieser hatte bey seinem Aufenthalt in Königsberg Litthauische Literatur und Sprache libgewonnen, und ihn scheint der Vf. anzugehen, sich der Ausrottung der Litthauischen Sprache zu widersetzen, die eine gesunde Politik wohl erheischen möchte: denn der billige Philolog kann doch unmöglich verlangen, dass der Staatsmann die verschiedenen Sprachen aus eben dem Gesichtspunct wie der Glottiker ansehe.

Wir wünschen nichts angelegentlicher, als Hr. Rh. möge sein in der Vorrede gegebenes Wort bald erfüllen, und vor allen zuerst uns mit einer schon längst erwünschten Sammlung von Dainos beschenken.

P. I. A.[24]

Penzelis šiuo savo kūriniu buvo patenkintas. Taip bent išsitarė Scheffneriui, kuriam 1818 m. spalių mėn. 2 d. iš Jenos iš naujo rašė[25]. Prie jo prideda raštą recenzuojamam prašydamas dar jį paraginti kaip nors atsiųsti lietuviškos medžiagos —

...Ich wünschte Herr Prof. Rhesa möge mit meiner Anzeige seines *Donaleitis* zufrieden sein; wenigstens bin ich mir bewusst sie so gut als mir es möglich war gemacht zu haben, und Sie wissen es zu wohl: *ultra posse!* Das an die Redaktion geschickte Buch habe ich nach vollendeter Rezension der Expedition zurückgegeben... Ich bitte dem Herrn Professor inliegenden Brief zu übergeben, und indem Sie dieses tun so bitt' ich ihn anzutreiben mir doch ja *Lithuanica* zu übersenden ".

---

[24] Penzel, Jacob Abraham.

[25] Briefe an und von Scheffner III, 486 ss.

II.

PENZELIS TARPININKAUJA (1818—1819).

Šita recenzija pralaužė ledus, nes naujame Penzelio atsidusime[26] Scheffneriui iš tų pačių 1818 m. gruodžio mėn. 4 d. — tarp kitko skaitome štai ką:

> „... Herrn Rhesa bin ich für die mit mir gehabte freundschaftliche Mühe sehr verbunden, auch mit der getroffenen Bücherauswahl sehr zufrieden. Wie ich ihm denn darüber meinen aufrichtigsten Dank eigenhändig bezeuge, und Ew. Wohlweisheiten bitte, inliegenden Wisch gütigst an die Adresse befördern zu lassen...
>
> Mein sich zu Ende neigender Bogen verbeut mir über D a i n o s und H a m a n n mehr zu sagen als dass ich alles tun will, was in meinen Kräften steht, welches aber freilich wenig ist".

Matyti, kad Scheffneriui Penzelis už kažką turi būti dėkingas. Karaliautiškis tikrai bus Rėzai pavedęs rūpintis tais reikalais, kuriais anas nenuorama jau kelinti metai jam į šoną bakstė ir kurių pats taip mažai suprato. Profesorius, kaip ir atsilygindamas už jo *Duonelaičio* išgarsinimą, bus sudaręs Penzeliui patinkamų knygų sąrašą, už ką iš Jenos susilaukė padėkos laiškučio. Baigiamoji pastaba leidžia manyti, kad karaliautiškiai viename mums nežinomame rašte Penzeliui bus išdėstę kažkokius planus, liečiančius lietuviškų dainų išleidimą. Greičiausiai Rėza, išnaudodamas situaciją, bus atsiklausęs naujo savo „kolegos", ar šis dainų naudai negalėtų padaryti žygių pas Goethę.

Kokią misiją Rėza bus pavedęs Penzeliui, paaiškėja iš šio dokumento, kuriuo lietuviškų dainų reikalas pirmą kartą, tarsi oficialiai, atsidūrė ant Goethės stalo — 1818 m. gruodžio mėn. 5 d. Goethe iš naujo anglų kalbos lektoriaus gavo šitokį laišką[27]:

> Ew. Excellenz,
>
> Staats und gelehrte Beschäftigungen unterbrechen zu wollen ist mir nie in Sinn gekommen, und es ist mir höchst leid mich jetzund in dem Fall zu befinden solches gegen meinen Willen thun zu müssen. — Professor R h e s a in Königsberg, der Herausgeber der neuesten Lithauischen Bibel hat eine beträchtliche Sammlung von litthauischen Volksgesängen, und acht derselben sind als Probe im 6-ten Stück des ersten Bandes von den Beyträgen zur Kunde Preussens gedruckt. Er ist jetzund Willens eine Reise nach Russisch Litthauen zu unternehmen, und hofft dasselbe zur Vergrösserung seiner Sammlung eine sehr reiche Ausbeute zu finden; bevor er aber noch die zu dieser Reis erforderliche Kosten aufzuwenden gedenkt, wünscht er eines zukünftigen Verlegers wegen in Sicherheit zu seyn. Er glaubt über-

---

[26] Briefe an und von Scheffner III, 489 ss.

[27] Jis yra Goethės - Schillerio archyve Weimare.

zeugt zu seyn dass Ew. Excellenz die litthauischen Volksgesänge nicht allein kennen, sondern auch schätzen, und dass Ihr Vorwort sehr leicht einen Verleger würde bewürken können, davon ist nicht allein er, sondern jedermann überzeugt. Ich sehe sehr wohl ein, dass es Rhesas Pflicht wäre, sich deshalb an Ew. Excellenz zu wenden, und das was seine Pflicht ist nicht mir zu übertragen. Weil man aber in der Entfernung glaubt, dass der Umstand in Ew. Excellenz Nachbarschaft zu wohnen, mich zugleich zu einer nähern Bekantschaft mit Ihnen berechtigt, und weil ich Herrn Rhesa in Rücksicht mancher literärischen Gefälligkeiten, Verbindlichkeit habe, so entledig' mich, obschon gegen Willen, der mir aufgetragenen Kommission, und frage gehorsamst an: Ob ich Herrn Rhesa Hoffnung machen darf durch Ew. Excellenz gnädige Vermittelung, einen Verleger zu der von ihm zu veranstaltenden Sammlung der Dainos zu erhalten...

Ich ersuch' Ew. Excellenz meine Dreistigkeit zu verzeihen, und überzeugt zu sein, dass sich niemand mit grösserer Hochachtung unterzeichnen kann als ich die Ehre habe solches zu tun...[28].

Ew. Excellenz
gehorsamster Diener
Abraham Jacob Penzel

Jena,
den 5-ten Dezember
1818.

Pradžioje šio rašto, kuriuo Rėzai pagaliau pavyko atsidaryti duris į saugiai užsklęstus Goethės rūmus, Penzelis sakosi tik nenoromis drumsčiąs Jo Ekscelencijos ramybę. Toliau informuoja apie Rėzą — kurio vardą jis ta proga bus pirmą kartą išgirdęs —, jo dainų rinkinį ir sumanymą vykti į „Rusijos - Lietuvą" rinkti dar naujų. Bet rinkikas norėtų užsitikrinti leidėją. Jis esąs įsitikinęs, kad tokį nesunkiai rastų, jei tik mėgstąs šias dainas Goethe sutiktų parašyti įžangos žodį.

Išdėstęs šį reikalą, tarpininkas dar pastebi, kad pats sumanytojas turėjęs kreiptis į Goethę ir kartu atsiprašo už sutrukdymą. Tačiau, mums atrodo, kad Penzelis su dideliu malonumu pasinaudojo šia galimybe prisiartinti prie naujo savo šefo. Tą įspūdį patvirtina faktas, kad, vos išdėstęs svetimą prašymą, tuoj pakiša savąjį. Taigi, ne šiaušdamasis bus ėmęs tarpininkauti.

Goethė pasirodo stropesnis už karaliautiškius, nes atsakė dar tą patį mėnesį — gruodžio 22 d. Tiesa, paties laiško neturime, bet didžiajame Goethės raštų rinkinyje, vad. *Weimarer Ausgabe* (IV skyriaus, 31-jo tomo (laiškai) 30-31 psl.), randame šitokį juodraštį[29]:

---

[28] Po to seka dar kitas reikalas.

[29] Tą laišką Goethe mini ir savo dienoraštyje 1818 m. gruodžio mėn. 23 d., kur pažymėta: „Brief an Penzel". Ž. Weimarer Ausgabe, Tagebücher, VI, 274, 23.

„Auf das an mich gefällig erlassene Schreiben verfehle nicht folgendes zu erwidern: Das Interesse für Volkslieder hat sich immer bei mir erhalten, weshalb auch Reisende und gebildete Glieder mancher Nationen mir von Zeit zu Zeit Gesangmuster von älteren und neueren Völkerschaften zusenden, die ich mit Vergnügen zu sammeln und aufzubewahren beschäftigt bin. Deshalb ich auch sehr gern die Nachricht von der Unternehmung Ihres Freundes höre.

Läge das Werk vollkommen fertig und zum Drucke bereit, so würde gern irgend eine Empfehlung desselben übernehmen; gegenwärtig aber scheint mir die Sache noch zu sehr im Weiten als dass irgend ein Verleger sich darauf einlassen könnte, wogegen mir, wenn dieses Unternehmen reifer geworden, eine fernweitere Nachricht angenehm sein soll".

Tuoj krinta į akis biurokratinis stilius — Goethės plunksna pasenusi, suįstaigėjusi. Formulės kaip *das erlassene Schreiben, verfehle nicht zu erwidern, eine fernweitere Nachricht* vertos tarnyboje pražilusio valdininko. Bet, tokiu Goethe ir buvo, nes, jau daugiau kaip 40 metų jis trina Weimaro kanceliarijų kėdes.

Tačiau rašymo būdas nebus rėžęs Rėzos ausies, priešingai, bus skambėjęs tikra muzika, nes Goethe, susidomėjęs jo renkamomis lietuviškomis dainomis, teikėsi viltingai atsakyti. Kad užsiangažuoti negalėjo, prašytojas bus supratęs, nes, vargu ar jis pats būtų sutikęs rekomenduoti nesamo leidinio. Vadinasi, jis galėjo būti patenkintas Goethės atakymu ir nauju uolumu bus kibęs į darbą.

Jau seniai jį varęs, tais 1818 m. itin pastūmėjo pirmyn. Iš protokolų „Karališkos vokiečių draugijos"[30], kurios buvo nariu, matyti, kad Rėza dar vasario 12 d. jos nariams laikė paskaitą apie lietuvių dainas, pavaizduodamas jas pavyzdžiais. Jis vargu būtų išdrįsęs trukdyti šią aristokratišką draugiją, kuriai priklausė vietos valdžios, universiteto ir visuomenės smetonėlė, jei nebūtų pasiryžęs eiti iki galo.

Rėzai besiruošiant savo didžiajam darbui ir Penzelis nesnaudė. Pastebėjęs Goethės susidomėjimą, ar tik nebus sumanęs pats skinti tuos vaisius? Taip bent leidžia manyti šis Goethei parašytas laiškas iš 1819 m. sausio mėn. 24 d. —

Ew. Excellenz

Höchstzuverehrende Zuschrift vom 22-ten p. M. hab' ich nach Empfang derselben sogleich meinem Freund in Königsberg abschriftlich zugeschickt, und würde vermuthlich bereits Antwort erhalten haben, hätte nicht der Civilgouverneur von Königsberg[31] dort eine Quantität von Büchern Alt Preussisch und Litthauische Literatur betreffend aufhäufen lassen, die man mir kostenfrey zuzuschicken günstige Gelegenheit abwartet. Vielleicht, dass der neuberufene General Superintendent[32] mir das sehnlich erwartet' überbringt...

---

30 Tie dokumentai yra Karaliaučiaus miesto archyve.

31 T. y. Rytprūsių oberprezidentas von Auerswald.

32 Naujoji Weimaro krašto evangelikų galva Kraus.

Von Volksliedern besitz' ich die in Wien herausgekommenen Serbische: auch handschriftlich einig' in Ungarischer und Slovakischer Sprache, und könnte vielleicht in Sammlungen gedruckte nachweisen, wenn ich das Glück hätte die Sammlungen Ew. Excellenz näher zu kennen. Schliesslich ersuch ich Ew. Excellenz einer früheren Bitte von mir eingedenk und Sich meiner zu erinnern, wenn man bei der neuen Einrichtung der Bibliothek eines, wenn auch nur provisorischen Gehülfen bedürfen sollte.

Mich ehrerbietigst unterzeichnend

Ew. Excellenz

ganz gehorsamster Diener

Abraham Jakob Penzel

Jena
den 24-ten Januar
1819.

Čia Penzelis, pasinaudodamas jau Goethės vartotu terminu, Rėzą vadina savo „draugu". Tam tikro pagrindo neturėjo, nes juodu tik pripuolamai buvo susipažinę, ir tai vien laiškais. Ar tik nenorėdamas pasigirti savo santykiais su įtakingais ponais, Penzelis praneša, gausiąs iš aukšto valdininko per aukštą dvasininką knygų, kuriomis domėtis galėjo ir Goethe? Toliau, asmeniškai patyręs Ekscelencijos simpatijas liaudies kūrybai, siūlo savo pagalbą, bandydamas įsiveržti net į jo *sanctissimum*. Tuo dar nepasitenkindamas, primena ankstybesnį savo prašymą trečiojo bibliotekininko vietai gauti.

Šis nevisai diplomatiškas laiškas takto klausimais perdėm jautriam dvarininkui vargu galėjo patikti ir dėl to visai nenustembame užtikę jo po trijų dienų (1819. I. 27) į dienoraštį įrašytą pastabą apie Penzelį, skambančią šitaip: *„Rath Vulpius, wegen Penzels verrücktem Vorschlag"*[33].

Koks buvo tasai „beprotiškas Penzelio pasiūlymas" aiškiai nežinome, o dėl patarėjo Vulpiaus galima pasakyti, jog tai buvo Goethės svainys (1762—1827), brolis tos Kristinos, su kuria nuo 1788 m. poetas gyveno ir kurią 1806 m. formaliai buvo vedęs. Buvo tai ne be gabumų žmogus, kurio mikli plunksna ištisomis serijomis gamino vertimus, noveles, nuotykių romanus, iš kurių kruviną istoriją apie plėšiką Rinaldo Rinaldini juodoje literatūros biržoje dar šiandien galima užtikti. Kai Goethe susidėjo su jo seserimi, naujam giminaičiui parūpino vietą Leipzige, gi sugrįžusi iš ten, 1797 m. paskyrė dvaro bibliotekos registratorium, 1805 m. vyriausiuoju bibliotekininku. Galimas dalykas, kad dėl Penzelio pasisiūlymo į bibliotekininkus, Goethe bus pasišaukęs Vulpių.

Ar Penzelis gavo atsakymą, nežinia, bet, galimas dalykas, kad, besiteiraudamas bibliotekoje, bus šį tą išgirdęs, kas galėjo atvėsinti jo karštį, besiveržiant į Goethę ir į bibliotekininkus.

---

[33] Weimarer Ausgabe, Tagebücher, VII, 10, 13.

Karaliaučiuje priešingai — nuotaika gera. Ten Rėza iš oberprezidento von Auerswald gavo 10 talerių Penzelio prašomoms knygoms nupirkti. Jas įgijo ir išsiuntė iš savo bibliotekos dar pridėdamas 12 knygų. Neatsiliko ir Plyviškių pastorius Ostermeyeris (1759—1821), vienas iš uolesnių dainų rinkikų, kuriam Rėza už ne vieną radinį dėkingas. Galėtų dar prašomus estų bei suomių literatūros veikalus nusiųsti, tik visa bėda — trūksta pinigų; atrodo, kad ir taip peržengė biudžetą.

Raštas, kuriame Rėza atsiskaito, įdomus dar tuo, kad truputis charakterizuoja rašėją. Iš vienos pusės pasitvirtina jį buvus sąžiningu iki pat smulkmenų, ir iš antros — kad nebuvo visai be humoro, nes jo pasakymas—

> „vor allen Dingen fehlt die Silberflotte — bevor diese nicht durch einen günstigen Wind von oben hergeweht wird, kann ich armer Castilianer nichts unternehmen...".

rodo jį mokant žaisti žodžiais *(Silberflotte)* ir save ironizuoti *(ich armer Castilianer)*. Taigi, Rėza nebus buvęs — bent jaunesnėse dienose — toks jau pilkas.

Visas tas reikalas jam buvo labai svarbus, nes kitaip nebūtų net pirmą Velykų dieną šitaip atsiskaitęs:[34].

Ew. Hochwohlgeboren

erlauben mir huldreich, dass ich meinerseits Rechenschaft gebe von meinem Haushalten mit dem anvertrauten Pfande von 10 Th., welche des Landhofmeisters von Auerswald Excellenz mir anvertrauet haben:

HE Antiquar Raabe hat davon	7 rtl. 3 gl.	erhalten
HE Hartung	3 Thl.	„
Buchbinder Fraisinet	2 fl.	„
Der Tischler Brandt für eine Kiste	2 fl. 24 gl.	
Der Fuhrmann Meisner	4 rtl.	

Summa 15 rtl. 54 gl.

Aus meinem eignen Büchervorrath habe ich dem Herrn Prof. Penzel 12 Bücher verehret: worunter die neue Bibelausgabe mit goldenem Schnitt in schwarz Korduan, Ostermeyers Liedergeschichte, Standers lettische Grammatik und andere litthauische Sachen gehören. Ausser diesen Sachen bekommt Penzel noch ein Päckchen in Leinewandt vom Herrn Pf. Ostermeyer aus Plibischken zugesandt, dessen Inhalt ich aber nicht kenne. Ich habe es für ratsam gehalten, dasselbe dem Kästchen einzuverleiben, damit des Herrn Penzels Freude vollkommen sei. Doch glaube ich hiemit ausrufen zu können: Sapienti sat — denn was die esthnische und finnische Literatur betrifft, die H. Penzel gleichfalls durch mich nach Jena spendirt haben will, so kann ich damit nicht so leicht dienen wie mit den litthaui-

[34] Briefe an und von Scheffner, herausgegeben von Warda und Diesch, IV. Band (p. 115 s.) Königsberg 1931.

schen Büchern — und vor allen Dingen fehlt die Silber - flotte — bevor diese nicht durch einen günstigen Wind von oben hergewehet wird, kann ich armer Castilianer nichts unternehmen und will also die Sache vor der Hand auf sich beruhen lassen.

Für die gütige Uebersendung von 4 Thalern sage ich den gehorsamsten Dank und habe die Ehre mit Verehrung und innigster Hochachtung zu verharren.

Ew. Hochwohlgeboren
ganz ergebenster und gehorsamster Diener
Rhesa.

Königsberg, am 1. Ostertage 1819.

Kupinas gražiausių vilčių, Rėza išleido tą siuntinį į Jeną, Goethės prieškambarį. Tačiau nė viena jų neišsipildė, nes Penzelis, kuris turėjo lietuviškas dainas užtarti ir jam pačiam praskinti kelią prie poezijos kunigaikščio, tos Velykų dienos, kurią Rėza taip smagiai nusiteikęs atsiskaitė, nebesulaukė.[35]

Paskutinės Penzelio dienos buvo perdėm niūrios, nes, nors turėjo valdišką vietą su užtikrinta alga, tačiau, ši būdama nedidelė, toli gražu nepajėgė aprūpinti jo visu tuo, ko geidė nepasotinama jo širdis, kuri — anot jo paties — buvo tapusi „ūžiančių aistrų auka".

Įpratęs gautus pinigus tuoj išleisti vynams ir skanumynams, Penzelis amžinai neatsikratė skolų. Vengdamas pasirodyti viešumoje, ištisas savaites tūnodavo savo kambaryje, kurį buvo išsinuomavęs pas vieną suvargusią našlę. Baisu pažiūrėti į tą ištysusį, nešvarų senį, kuris, vienu palaidiniu užsimetęs arba tiesiog lovoje gulėdamas, degtine atsiduodamas, priiminėdavo studentus. Nors piliečiai bėgdavo nuo šios baidyklės, tačiau studiozai mėgdavo tą senį, kurio skaudžiu patyrimu įgyta erudicija buvo tiesiog pasakiška.

Dėstė ne tik anglų, bet ir kitas naujas ir senas kalbas, kuriomis taip laisvai naudojosi, kad vis iš naujo nustebindavo studentus.

Ciniškas iki paskutinio atodūsio, Penzelis testamentu savo skolas paliko grosshercogui, o savo kūną anatomikumui, nustatydamas jį viešai išskrosti ir iš kaulų sunarstyti skeletą. Taip pareiškęs ir dar grįžęs į protestantizmą, 1819 m. kovo mėn. 16 d., kada gamta ruošėsi naujam pavasariui, Penzelis baigė klaikias savo dienas.[36]

---

[35] Kaip anais laikais veikė paštas, galima matyti iš to, kad Rėza Karaliaučiuje, rašydamas 1819 m. pirmą Velykų dieną — tai Kol. Kodaičio informacijomis buvo balandžio 11 d. — apie kovo mėn. 16 d. įvykusią Penzelio mirtį dar nieko nežinojo.

[36] Taigi Penzelis negyveno iki 1821 m., kaip rašo Encyklopedyja Powszechna, tom 20, 525.

III.

RĖZA TIESIOG KREIPIASI Į GOETHĘ[36α]

(1820—1826)

1. Rėza siunčia jam leidinio rankraštį (1820 m.).

Rėzai Penzelio mirtis buvo smūgis, nes nutrūko taip viltingai užmegsti santykiai su Weimaru. Jei visą tiesą apie savo „atstovą prie Goethės dvaro" būtų žinojęs, gal ne taip tragiškai būtų žiūrėjęs, bet, pro atstumo miglas pilnai nesuvokdamas tikrovės, susirūpino, kas dabar bus jo pasiuntiniu? Ilgai bus ieškojęs, tačiau ne tik bičiulių, bet ir pažįstamų Ekscelencijos aplinkumoje nerado. Beliko jam vienas, labai nepatogus kelias — kreiptis tiesiog.

Kad jo prašymas būtų svaresnis ir negalėtų būti visai ignoruojamas, Rėza nutarė prie jo prijungti minimą dainų rinkinį. Tinkamiausias daineles švariai perrašęs 1820 m. spalių mėn. 14 d. jas išleido į Weimarą drauge su šiuo laišku:[37]

Ew. Excellenz

bitte ich gehorsamst um Verzeihung, wenn ich in einer literärischen Angelegenheit mich an Hochdieselben wende, ohne Ihnen persönlich und vielleicht nicht einmal dem Nahmen nach bekannt zu seyn.

Der verstorbene Sprachgelehrte Penzel, für welchen sich der Curator unserer Universität Ex. v. Auerswald und der selige Kriegesrath Scheffner[38] als Jugendfreunde interessierten, wandte sich unbekannter Weise, an mich mit der Aufforderung ihm einige litthauischen Volkslieder zu senden, weil er die Absicht hege, solche Ew. Excellenz zur hochgeneigten Ansicht vorzulegen und sie alsdann herauszugeben. Ich antwortete ihm, dass ich die Reinschrift noch nicht besorgt hätte; ich beabsichtigte aber selbst die Herausgabe einer kleinen Sammlung von Dainos mit einer deutschen Uebersetzung begleitet — und in dieser Hinsicht bäte ich ihn, die Gewogenheit und Huld Ew. Excellenz an mich abzutreten oder richtiger gesagt, um dieselbe für mich zu bitten. Darüber ist nun Penzel gestorben und obwohl der Verstorbene nicht viel litthauisch verstand (wie ich wenigstens aus einer Recension in der Jen. A. L. Z.[39] ersehen habe) so muss ich ihm

---

36α. Apie Goethės santykius su dainomis Ž. Jenisch E., Goethe und die Dainos, „Ostdeutsche Monatshefte", Berlin - Danzig 1930, Nr. 7, p. 417-422. — Tai sumariška kai kurių faktų santrauka.

37 Laiškas yra Goethės-Schillerio archyve Weimare. Jis yra trijų puslapių in quarto, parašytas, berods, paties Rėzos gotiškomis raidėmis.

38 Scheffneris buvo miręs tų pačių 1820 metų rugpiūčio mėn. 16 d.

39 Jenaische Allgemeine Literaturzeitung.

doch noch im Grabe dafür Dank sagen, dass er die Sache eingeleitet und mir zu Ew. Exellenz Huld und Gewogenheit den Weg gebahnet.

Das ist nun die Veranlassung, welche mich so dreist gemacht hat, die beikommende Sammlung von Dainos Ew. Excellenz mit der gehorsamsten Bitte zu übersenden, selbige ein wenig anzusehen und mir mit ein paar Zeilen hochgeneigt zu sagen: ob sie wohl des Drucks würdig wäre?

Wenn dies der Fall wäre, dann würde ich mich erkühnen, ein zweytes, grösseres Anliegen ehrfurchtsvoll vorzutragen, nämlich den innigsten Wunsch: dass Ew. Excellenz huldreich geruhen möchten, diese Sammlung von schlichten Blumen des nordischen Himmels mit einem Für oder Vorwort, was dem Werkchen zur Empfehlung dienen könnte, herablassend und freundlich zu beschenken. — Denn wie es in der Welt gehet, ohne Empfehlung kommt man auf der Erde nicht weit fort und Einige glauben, man könne ohne dieselbe nicht einmal in den Himmel kommen. Zwar haben einst Lessing und Herder etwas zum Lobe der litthauischen Volkslieder gesagt, aber ihr Wort scheint längst vergessen zu seyn. Auch Jeniser und der unsterbliche Kant erwähnen in dem Vorwort zum litthauischen Wörterbuch von Mielke rühmlich der Dainos, jedoch nur vorbeigehend und am einem Orte, der nicht leicht dem grösseren literärischen Publikum zu Gesicht kommen dürfte. Darum bedürfen und wünschen diese nordischen Gäste die Einführung in die deutsche gelehrte Welt von der Hand eines Mannes, der Deutschland wohl ohne Schmeicheley den Dichter - fürsten und Herzog seiner Literatur genannt hat. Glücklich würde ich besonders mich schäzzen, wenn es mir gelänge Ew. Excellenz Wohlwollen und Theilnahme für diese lange von mir gepflegte Sammlung zu erlangen, die zwar mit mehreren Stücken vermehrt werden könnte, aber zur Kenntnis des littauischen Volksgesanges vor der Hand hinreichend zu seyn scheinete. Einige Bemerkungen zu den einzelnen Liedern nebst einer kleinen Abhandlung von der littauischen Volkspoesie überhaupt könnte ich noch zur Beifügung am Ende des Werkchens mittheilen.

Wegen eines Verlegers würde ich zwar auch verlegen seyn, weil mir im Herzen von Deutschland kein Buchhändler bekannt ist, der sich ohne Empfehlung, mit dieser ausländischen Waare befassen möchte. An Absatz dürfte es zwar hier in Preussen Littauen und Kurland nicht fehlen. Denn ich werde schon häufig ersucht, mein gegebenes Versprechen in Erfüllung zu setzen. Auch in deutschen Blättern entsinne ich mich, irgendwo gelesen zu haben, dass die Dainos nicht unwillkommen seyn würden. Was ich bisher in littauischen Sachen habe drucken lassen, wie *Donaleits Jahreszeiten, Prutena, Bemerkungen über die littauische Bibel,* ist auf meine Kosten gedruckt worden. Die Kosten sind aber, wie mich Kenner versichern, in Deutschland um die Hälfte geringer, und die Verleger dort williger und erkenntlicher, wie in Preussen. Darum gehen meine Wünsche auch in dieser Angelegenheit nach dem Bücherlande und nach der Bücherstadt — und wenn Ew. Excellenz auch hierin für mich und meine Dainos was thun könnten oder gnädigst thun wollten, so würde wahrlich für mich nichts zu wünschen übrig seyn, als so viele hohe Gunstbezeigung gegen einen Unbekannten und Fremdling irgend wie und wo dankbar vergelten zu können.

Ew. Excellenz Edelmuth Humanität und Liebe für Literatur lässt mich Verzeihung hoffen für die Kühnheit, mit welcher ich gleich bei der ersten Bekanntschaft gewagt habe, Hochdenselbe mehr als mit einer Bitte anzu-

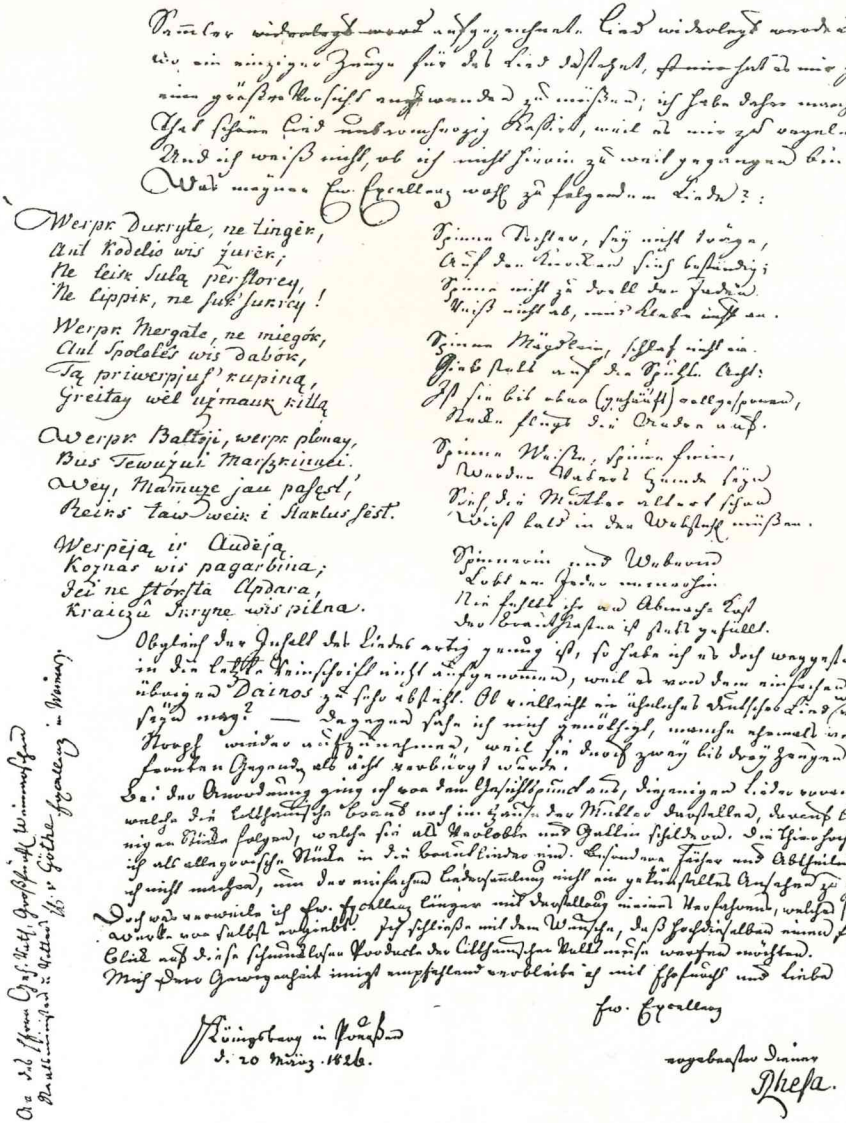

Antrojo Rézos laiško Goethei (iš 1826 m.) paskutinis puslapis.
Faksimilis padarytas pagal Weimare esantį originalą.
Nuotrauka sumažinta.
(Žr. 43—44 psl.)

gehen. In dieser Erwartung habe ich die Ehre mit den Gefühlen ausgezeichneter Hochachtung und innigster Ehrfurcht mich zu nennen.

Ew. Excellenz
gehorsamst ergebenster Diener
Rhesa
Prof.

Königsberg in Preussen,
Prinzessinstrasse, N. 4., d. 14. Oct. 1820.

Kaip matyti, laiškas parašytas nuolankiu, bet ne vergišku tonu. Rėza savo reikalą išdėsto *fachlich sachlich,* įsitikinęs, kad jo prašymas vertas dėmesio. Todėl per daug nesivaržo, net drįsta pajuokauti. Profesorius žino, su kuo turi reikalo, bet duoda suprasti, kad ir jis nepeiktinas.

Įžangoje, atsiprašęs, kad būdamas nepažįstamas išdrįso kreiptis, rašėjas primena Penzelio susidomėjimą lietuviškomis dainelėmis. Ta proga pasitvirtina, kad mirusis profesorius pats buvo sumanęs išleisti dainų rinkinį. Šis projektas Rėzai mažai bus patikęs. Jam tas rinkinys buvo širdies reikalas, o Penzeliui tik viena tų tūkstančių chimerų, kurios galvoje viena kitą vijo. Ir kažin, ar naudos būtų buvę iš svetimo sumanytojo darbo, žinant, kad jis maža tesuprato lietuviškai. Tarp eilučių galima išskaityti Rėzos nepasitenkinimą tokiu įsikišimu ne į savo dalyką, tačiau rašantysis mirusiam džentelmeniškai padėkoja už tarpininkavimą.

Toliau Rėza Goethei stato tris klausimus, tuos pačius, dėl kurių jis buvo Penzelio prašęs pasiteirauti, būtent —

1. Ar verta dainas spausdinti? — 2. Ar teigiamu atveju Goethe nesutiktų parašyti rekomenduojančios įžangos? ir 3. Ar jis nepadėtų surasti leidėjo?

Prašydamas parekomenduoti tą leidinėlį, Rėza pasirodo esąs kartu ir diplomatas ir juokdarys: pirmas primena Lessingo, Herderio ir Kanto pavyzdį, duodamas suprasti, kad Goethei kartu su tokiais korifėjais figūruoti nebūtų gėda, o antras pabrėžia rekomendacijų svarbą, be kurių sunku patekti net — į dangų!

Kalbėdamas apie leidėją, Rėza kaip ir skundžiasi, turėjęs savo lėšomis išleisti lietuviškas temas liečiančius raštus, būtent, Duonelaičio *Metus, Pruteną* ir *Pastabas apie Lietuvišką Bibliją,* ir tai brangiai kaštavę, nes Prūsuose knygų spausdinimas esąs du kart brangesnis negu Vokietijoje[40], kur ir leidėjai lankstesni bei dėkingesni.

Baigdamas rašėjas dar prideda savo adresą — *Prinzessinstr. 4.* Iš jo

---

[40] Krinta į akis čia tarp Prūsų krašto ir Vokietijos daromas skirtumas, Rėza, tą tuomet dar gerai jaučiamą skirtumą nuolat pabrėžia, nes save laiko prūsu t. y. piliečiu tos Prūsų karalijos, kurią sudarė (prūsų) lietuviai, mozūrai ir vokiečiai. Vokietija jam yra daug svetimesnė.

paaiškėja, kad profesorius tuomet gyveno visai netoli Karaliaučiaus pilies, pačiame miesto viduryje, šiandieninėje Kanto gatvėje[41].

Tiek apie laišką, o dabar apie pridėtą dainų rinkinį:

Rinkinį sudaro 259 pusl. rankraštis, kurį šiandien saugoja Goethės — Schillerio archyvas Weimare. Popierius geras, pailgo oktavo formato. Lankų yra septyniolika: pirmas turi 14 pusl., tolimesni penkiolika po 16, ir paskutinis, septynioliktasis — 5. Kairėje knygutės pusėje yra lotynų raidėmis parašytas lietuviškas tekstas, dešinėje — gotiškomis raidėmis vokiškasis. Rankraštis paruoštas dailiai, kaligrafiškai, jei neklystu, paties Rėzos ranka. Kad rinkinėlis nenukentėtų, jis laikomas kartoninėje makštyje, kuri, saugotojų manymu, pagaminta dar Goethės laikais[42]. Atskirų dainelių antraštės šitokios:

Meilês Žadas	— Verheiss der Liebe
Piemů prapůlęs	— Der verschwundene Hirt
Mallėja	— Die Müllerin
Eźeras uźszálo	— Der Teich ist befroren
Mote werpjanti	— Die spinnende Mutter
Žirgatis	— Das Ross
Wainikkas	— Der Kranz
Sirrata	— Die Wayse
Sessů	— Die Schwester
Laiwas	— Der Nachen
Ant Wewerselês	— An die Lerche
Iszkeláwimas	— Die Auswanderung
Iszpaźinimas	— Das Geständnis
Lenků Swodboj dainota	— Auf der Masuren Hochzeit gesungen
Mylinti	— Die Liebende
Mylįs	— Der Liebende
Ne mokanti plonay werpti	— Die nicht fein spinnen kann
Paskalba	— Die Nachrede
Paraginimas	— Die Einladung
Żwirblytis	— Der Sperling
Źwirblio Czesnis	— Gastmahl des Sperlings
Wilko Swodba	— Des Wolfes Hochzeit
Źwejů Mergate	— Das Fischermädchen
Szokėjate	— Die Tanzliebende
Puikoratis	— Der Hoffärtige
Sirratelês Rauda	— Der Waise Klage
Paźadėjimas	— Die Zusage
Tekkėjimas uź Wyrą	— Mädchenheirath
Trys Sessytes	— Die drey Schwestern

[41] Senasis namas seniai nugriautas ir jo vietoje pastatytas naujas.

[42] Panašų rinkinį randame Valstybės archyve Karaliaučiuje. Apie tuos įvairius rankraščius ž. *Biržiška M.*, Liudo Rėzos Dainos etc, pirmoji dalis, Kaunas 1935 VIII ss.

Mėnesio Newiernybe	— Des Mondes Untreue
Iszkada Darżely	— Der Schaden im Garten
Tiltas	— Die Brücke
Prapůlusi	— Die Verschwundene
Wainikelis	— Das Kränzlein
Du Żweju	— Die beyden Fischer
Żwejėna	— Die Fischerin
Szeirys	—Der Wittwer
Uź Szeirį ne tekanti	— Die keynen Wittwer freyen will
Karo Waiskas	— Das Kriegesheer
Sessyczů Raudojimas uź Brolį	— Der Schwestern Klage um den Bruder
Mote ir Dukryte	— Die Mutter und die Tochter
Ant Klewelio	— Auf den Leinbaum
Dukrês Atsisveikinimas[43]	— Abschied der Tochter
Sapnas Darżatij	— Der Traum im Garten
Kraitis	— Der Brautschatz
Parwedimo daina	— Heimführungs - Gesang
Jaunoses Dieneles	— Die jungfräulichen Tage
Wissi mannę bare	— Alle schalten mich
Mielausa Dowana	— Die liebste Gabe
Tews Sunu i Karą leidziąs	— Der Vater an seinen Sohn, der ins Feld siehet
Warnas	— Der Raabe
Szallinnatis	— Die Quelle
Pirmwakaro Daina	— Brautabend - Gesang
Nůtekôs Daina	— Lied der Heimzuführenden
Medėjis iszjojęs	— Der ausgerittene Jäger
Dukte żalneriszka	— Die kriegerische Tochter
Jaunatis i Waiską jůdams	— Der zum Kriegsheer reitende Jüngling
Marti Sirrata	— Die verwaisete Braut
Werpejů Daina	— Spinnerin - lied
Séna Audejate	— Die alte Weberin
Negreits į Karą jůti	— Der da zögert, in den Krieg zu reiten
Marti ant Miego pasileidżianti	— Die schläfrige Braut
Pażadėjimas ne įtinkąs	— Die missfallene Zusage
Parwestuwe s pas rustą Anytą	— Heimfahrt zur bösen Schwieger
Nuramdimas gailôs Anytôs	— Besänftigung der bösen Schwieger
Wainikas nů Tilto půle	— Der Kranz fiel von der Brücke
Auszrinne	— Der Morgenstern
Glosnis	— Der Weidenbaum
Wyturys	— Die Lerche
Żedas paskende	— Der Brautring ist versunken

[43] Šitą dainelę dar anksčiau, pirmais Weimare praleistais metais, Goethe panaudojo savo operėtei „Die Fischerin".

Atsisweikinnimas	— Der Abschied
Duktês Aplankimas	— Der Besuch der Tochter
Žalnieriszka Daina	— Soldatenlied
Sirrata	— Der verwaisete Knabe
Pikta Paskalba	— Die Verläumdung
Derybos	— Das Verlöbnis
Nůmetas	— Die Haube
Piemů ir Piemėne	— Der Hirt und das Hirtenmädchen
Kopininkai	— Die Neerunger
Daina jaunojo Raitelio	— Lied des jungen Reiters
Laiwo Suduźimas	— Der Schiffbruch
Saulė	— Die Sonne
Marti Serganti	— Die kranke Braut
Taurelês Daina	– Becherlied
Awele prapůlusi	— Das verlorene Schäflein
Wierna Meilė	— Die treue Liebe
Sessytês Atsisweikinnimas	— Der Schwester Abschied
Mergate tarp Svėtimů	— Das Mädchen in der Fremde
Bernėlio Raudójimas	— Die Klage des Jünglings

Išsiuntęs brangų savo rinkinį, Rėza nekantriai laukė atsakymo. Plakančia širdimi gal ne kartą prie durų bus sutikęs laiškanešį. Kažin, ar kada Karaliaučius taip ilgėjosi Weimaro, kaip to rudens dienomis, kada Rėza, įsmeigęs akis į vakarų horizontą, laukė kad ir menkiausio atsiliepimo. Veltui — iš Weimaro nei laiško nei ženklo.

Profesorius galėjo pamanyti likimą norint paskutinę akimirką pakirsti jo didįjį sumanymą.

Taip nebūtų manęs, jei būtų žinojęs, ką Goethė dar vienam mėnesiui nepraėjus — lapkričio mėn. 7 d. — įrašė į savo *Annalen,* būtent: *Fortgefahren zu ordnen. Von Prof. Rhesa in Königsberg Lettische Lieder...*"[43a]. Kitoje dar vietoje[44] weimarietis, kalbėdamas apie jam įdomius veikalus, tarp kitko mini prof. Ikeno jam atsiųstą Toutinameh'o persų pasakų rinkinį, kuris jį netikėtai traukęs į rytus, ir toliau tęsia:

> „Wie leicht wären solche unschätzbare naive Dinge durch mystische Symbolik für Gefühl und Einbildungskraft zu zerstören. Als völligen Gegensatz erwähne ich hier einer schriftlichen Sammlung lettischer Lieder[45] die ebenso begrenzt, wie jene grenzenlos, sich in dem natürlichsten, einfachsten Kreise bewegen".

Šitas „rankraštinis latviškų dainų rinkinys" yra, žinoma, ne kas kita, kaip Rėzos siutinys.

Goethe nuolatos sumaišo lietuvius su latviais, kurie, dėl Rygos mieste viešėjusio Herderio, jam buvo įstrigę į galvą. Taigi Weimare Rėzos

---

[43a] Weimarer Ausgabe, Abteilung III, 7. Band, S. 245.

[44] Weimarer Ausgabe Bd. 36, 176.

[45] Mano pabraukta. J. E.

siuntinys buvo gautas ir poetas su juo susipažinęs. Tokį įspūdį bus gavęs ir po metų (1821 m. XI. 20) pas jį viešėjęs, vėliau Karaliaučiuje meno istoriją dėstęs Augustas Hagenas, kuris pasakojo, kad Goethe popiet „pradėjęs kalbėti apie lietuvių dainas, kurių vieną tuoj ėmė deklamuoti..."[46]

Bet kodėl neatsakė? Jis pats — ir tai tik prieš pora metų — buvo išsitaręs, be apčiuopiamų davinių sunku esą ką nors padaryti, o dabar, juos gavęs, kodėl tyli? Nesunku suprasti — juk šis reikalas tebuvo vienas tarp šimto kitų, kuris lengvai galėjo būti nustumtas.

Nors šis — kaip jam galėjo atrodyti — nepasisekimas skaudus, tačiau Rėza nėra iš tų, kurie lengvai pasiduoda. Jis ir toliau rinks dainas ir, jas išspausdinęs, siųs Goethei. Bet, reikia skubėti, nes Ekscelencija peržengė jau aštuntosios dešimties slenkstį.

Laukdamas ir nesulaukdamas atsakymo, Rėza buvo patenkintas gavęs savo bendradarbio Budriaus laišką[47] su pluošteliu dainų.

Budrius buvo mokytojas, kuris, dirbdamas Pilupėnuose, Stalupėnų apskrityje, daug turėjo santykių su savo broliais lietuviais, ir dėl to Rėzai galėjo būti labai naudingas. Jau du syk rinkinių reikalu jam buvo rašęs — tais pačiais 1820 m. ir dar užpernai, tačiau atsakymo nebuvo sulaukęs. Bet dabar, šiomis niūriomis rudenio dienomis, kada neviltis apkartino ne vieną jo valandėlę, iš to Budriaus gavo naujos medžiagos ir naujo akstino tęsti savo darbą.

Štai ką Budrius rašo:

> Wohlgeborener,
> Hochzuverehrender Herr!
> Hochgelehrter Herr Professor!
>
> Infolge dero hochgeneigter Schreiben vom 26. Oktober 1818 und resp. 23. Septbr. c. [t. y. 1820] ermangele ich nicht eine kleine Sammlung altlitthauischer Dainû nebst beigefügten Melodien ganz gehorsamst zu überschicken[47a]...
>
> Von dem Liede *Ant tiltužio stowėjau* kann ich die Melodie noch nicht beischafen; vielleicht kann ich es aber in der Folge, wenn ich in der Niederung gewesen sein werde, geschehen. Den Litthauer hiesiger Gegend scheinen liederarm zu sein. Es ist indessen nicht immer ein Leichtes, eine Melodie, die man sonst nicht gehört hat, sogleich aufzufassen und in Noten festzuhalten: denn es setzt bei dem Vorsänger einen hohem Grad von Vertraulichkeit voraus, wenn er sich dazu verstehen will, ein Lied vorzusingen.
>
> Ich werde mir indessen alle Mühe geben Texte, wo möglich auch Me-

---

[46] Goldstein L., Goethe und Ostpreussen, „Ostdeutsche Monatshefte", Berlin-Danzig 1931, Nr. 7, p. 407 s.

[47] Laiškas yra Valstybės archyve Karaliaučiuje, Msc. Nr. 37. Apie šio rašto reikšmę Rėzos darbui ž. Biržiška M., Liudo Rėzos dainos, antroji dalis, Kaunas 1937, V.

[47a] Toliau kalba apie savo šeimos reikalus ir aiškina atskirus dainose pasitaikančius žodžius.

lodien zu sammeln, die ich Ew. Wohlgeboren, sehr gerne überschicken werde.

So monoton die Melodien Dainû übrigens sein mögen, so ist es doch höchst interessant den Gang der Intervalle und die Modulation darinnen zu betrachten. Meistentheils liegt darinen eine bestimmte Tonart, entweder in Dur oder Moll, zum Grunde. Es ist auffallend, dass jedes der hier mitgeteilten 5 Lieder 8 Täckte enthält, ohne dass der geringste Zwang in Hinsicht des Rhitmus angewandt wäre.

Übrigens rechne ich mir zur grössten Ehre, Etwas zu dem Denkmahle, welches Ew. Wohlgeboren der Litthauischen Sprache stiften wollen, beizutragen, und beharre mit Ehrerbietung als

Ew. Wohlgeboren
gehorsamster Diener
Budrius

Pillupoehnen
im Stallupoenenschen Kreise
den 10. November 1820.

Iš šito rašto matyti, kad profesoriui iš savo bendradarbių rūpėjo ne tik gauti tekstų, bet ir meliodijų, ir kad — Budriaus manymu — Stalupėnų sritis mažiau daininga, negu *Niederung*, t. y. kraštas prie Nemuno žiočių. Vadindamas Rėzos sudaromą rinkinį „lietuvių kalbos paminklu", Budrius parodo suprantąs to darbo reikšmę: Dėl to ir toliau pristato medžiagos, kaip paliudija šis naujas laiškutis[48] iš kitų metų pradžios:

Ew. Wohlgeboren

Uebersende ich anliegend 2 Daini, die ich neulich überkommen habe, ganz gehorsamst. Die eine, „Atsisákim's" habe ich in Noten gesetzt, die Melodie andern aber kenne ich .....[49] eine Anzahl Litth. Volkslieder zu überschicken; einer derselben wollte mehrere Melodien sich einüben und dann sie mir vorsingen, um sie in Noten setzen zu können.

Unterdessen empfehle ich mich als Ew. Wohlgeboren

gehorsamster Diener
Budrius

Pillupoenen,
den 27. Januar 1821.

Turėdamas tokių pagelbininkų profesorius bus nors kiek užmiršęs savo nepasisekimus ir visu uolumu leidinį ruošęs spaudai.

Rėzai tą darbą varant pirmyn ir Goethe tos liaudies kūrybos nebuvo užmiršęs. Antai 1822 m. jis antrašte *Volkspoesie*[50] šitaip apie ją atsiliepia:

---

[48] Jis yra Valstybės archyve Karaliaučiuje, Msc. Nr. 37.

[49] Įrišant šį laišką, buvo užklijuotos dvi ar trys eilutės, kurių turinio nežinome. Ž. Biržiška M., Liudo Rėzos dainos, antroji dalis 1937 V s.

[50] Goethės sämtliche Werke in 45 Bänden, Berlin-Leipzig, herausgegeben und eingeleitet von Franz Schultz, 36. Band, S. 198.

„Meine frühere Vorliebe für eigentümliche Volksgesänge hat späterhin nicht abgenommen, vielmehr ist sie durch reiche Mitteilungen von vielen Seiten her nur gesteigert worden.

Besonders erhielt ich vom Osten teils einzeln, teils in Massen dergleichen Lieder verschiedener Völkerschaften: die Gesänge reichen vom Olympes bis ans baltische Meer[51] und von dieser Linie immer landeinwärts gegen Nordosten.

Bet, nors tą turtą ir vertina, tačiau turi savo rezervų, neleidžiančių jam per daug užsiangažuoti:

„Alle wahren Nationalgedichte durchlaufen einen kleinen Kreis, in welchem sie immer abgeschlossen wiederkehren; deshalb werden sie in Massen monoton, indem sie immer nur einen und denselben beschränkten Zustand ausdrücken."

Šita kritiškoji mintis pasikartos 1828 m. rašomoje dainų recenzijoje. Gal šis „monotoniškumas" bus Goethę sulaikęs nuo per didelės bičiulystės su jomis. Šiaip, jis ir toliau domisi viskuo, kas plaukia iš liaudies sielos, kaip įsakmiai patvirtina šis 1825 m. į jo leidžiamą žurnalą *Ueber Kunst und Altertum*[52] įdėtas straipsnelis, be serbų dainų liečiąs ir kitų tautų liaudies kūrybą:

„Serbische Lieder"

„Schon seit geraumer Zeit gesteht man den verschiedenen eigentümlichen Volksdichtungen einen besonderen Wert zu, es sei nun dass dadurch die Nationen im Ganzen ihre Angelegenheiten, auf Einigkeit und Streit, auf Bündnisse und Krieg bezüglich, überliefern, oder dass die Einzelnen ihr stilles häusliches und herzliches Interese[53] vertraulich geltend machen. Bereits ein halbes Jahrhundert hindurch beschäftigt man sich in Deutschland ernstlich und gemütlich damit, und ich leugne nicht, dass ich unter diejenigen gehöre, die ein auf diese Vorliebe gegründetes Studium unablässig selbst fortsetzen, auf alle Weise zu verbreiten und zu fördern suchten; wie ich denn auch gar manche Gedichte, dieser Sinnes — und Gesangesart verwandt, von Zeit zu Zeit dem reinfühlenden Komponisten entgegenzubringen nicht unterliess.

Hiebei gestehen wir gerne, dass jene sogenannten Volkslieder vorzüglich Eingang gewinnen durch schmeichelnde Melodien, die in einfachen, einer geregelten Musik nicht anzupassenden Tönen einherfliessen, sich meist in weicher Tonart ergehen und so das Gemüt in eine Lage des Mitgefühls versetzen, in der wir einem gewissen allgemeinen unbestimmten Wohlbehagen, wie den Klängen einer Aeolsharfe hingegeben, mit weichlichem Genusse gern verweilen und uns in der Folge immer wieder sehnsüchtig darnach zurückstreben.

---

[51] Mano pabraukta. *J. E.*

[52] Bd. V, 2. Heft (1825), S. 35—60.

[53] Mano pabraukta. *J. E.*

> Sehen wir aber endlich solche Gedichte geschrieben oder wohl gar gedruckt vor uns, so werden wir ihnen nur alsdann entschiedenen Wert beilegen, wenn sie auch Geist und Verstand, Einbildung und Erinnerungskraft aufregend beschäftigen, und uns eines ursprunglichen Volksstammes Eigentümlichkeiten in unmittelbar gehaltvoller Ueberlieferung darbringen. Wenn sie uns die Lokalitäten woran der Zustand gebunden ist, und die daraus hergeleiteten Verhältnisse, klar und auf das bestimmteste vor die Anschauung führen. ...“

Ir šis atsiliepimas iš 1824 m. visai panašus į kitus Goethės pasisakymus apie liaudies dainas: dėl daugelio priežasčių jas vertinąs, bet, neužsimerkiąs ir prieš jų silpnybes. Aliuziją į (rankraštyje) gautas lietuviškas daineles galime laikyti tą vietą, kur rašo apie tuos atskirus individus, kurie *ihr stilles häusliches und herzliches Interesse vertraulich geltend machen.* Rėzos pastangos — kaip matyti — niekais nėjo. Tą pats bus jautęs, nes per visą laiką darbą taip uoliai stūmė pirmyn, kad kitų metų vidurvasarį rinkinys jau galėjo išeiti iš spaudos.

2. Rėza siunčia Goethei išspausdintą dainų rinkinį (1826 m.)[53a]

Sudarydamas sąrašą asmenų, vertų gauti dainų rinkinį iš autoriaus rankų, Goethės vardą Rėza bus parašęs pirmoje vietoje. Nors dar ir dabar jam galėjo skaudėti širdis dėl pirmykščių nepasisekimų, tačiau Weimaro garsenybės aplenkti nebuvo galima. Ir neaplenkė. Galimas dalykas, kad Rėza bus skaitęs įvairius Goethės atsiliepimus žurnale *Ueber Kunst und Altertum,* kuris bus užklydęs ir į Karaliaučių. Norėdamas būti šį kartą visai tikras dovanėlę pakliūsiant į Goethės rankas, ją ekspedijuoja dviem etapais: siunčia ją savo „ilgamečiui bičiuliui ir mecenatui“ slaptam vyres. vyriausybės tarėjui Nicoloviui Berlyne, prašydamas ją pristatyti į Weimarą.

Jurgis Henrikas Liudvikas N i c o l o v i u s (1767-1839) gimė Karaliaučiuje, kur jo tėvas ėjo vyriausybės tarėjo pareigas. Iš kart klausė Kanto paskaitų, bet paskui perėjo į teologiją, kurią ir baigė. Čia pat susipažino su Hamannu, su kuriuo draugavo iki mirties, o kelionėse tarp kitų — su kunigaikštiene Gallitzin, žymia katalike, su pedagogu Pestalozziu, su konvertitu grafu Stolbergu ir su mistiku Jacobiu. Pastarasis jį supažindino su Goethės seserėčia Luiza Schlosseraite, kurią 1795 m. vedė. Nuo 1805 m., būdamas evangelikų konsistorijos Karaliaučiuje narys, ne kartą susitiko su pastorium Rėza. Kitą metą, dar tapdamas universiteto kuratorium, Nicolovius dar labiau suartėjo su į tą įstaigą įsigiančiu Rėza. Šis Nicoloviaus asmeny-

---

[53a]. Prie šito skyrelio ž. M. Biržiškos kruopščiai išleistą Rėzos dainų rinkinį antrašte — „Liudo Rėzos dainos“. 1 dalis Kaunas 1935, 2 dalis Kaunas 1937.

je pamilo švelnią, tolerantingą asmenybę, kurios akiraty be vargo tilpo ir lietuvių reikalai.

Vertindama jo nuopelnus, valdžia Nicolovių pakvietė į Berlyną, kur vidaus reikalų ministerijoje perėmė kultų skyrių ir, kartu su Wilhelmu von Humboldtu, reformavo Prūsų švietimą. Tvarkydamas ir katalikų dalykus, Nicolovius rodė tiek objektingumo, kad daugelio buvo įtartas pats slaptai priklausąs prie jų Bažnyčios. Tačiau taip nebuvo, tik gilus tikėjimas bei stengimasis lygiai aptarnauti visus piliečius, padarė jį ir katalikų globėju. 1817 m. pakeltas į valstybės tarybos narius, jis užkopė į reikšmingą vietą, kurioje sąžiningumu ir teisingumu švieste švietė.

Šiam garsiam vyrui nūn rašė Rėza, prašydamas dar garsesniam giminaičiui nusiųsti dainų rinkinėlį.

Kada Rėza kreipėsi į Nicolovių, tiksliai nežinome, tačiau galima manyti, tai buvus dar 1825 m. nes sunku prileisti, kad leidėjas svarbiausius asmenis apdovanojęs, tik po to, kaip jau eilinis pirkėjas bus galėjęs įsigyti leidinėlį. Patikrinus Goethės dienoraščius, paaiškėja, kad dainų rinkinys Weimare gautas tais pačiais — 1825 — metais, ir, būtent, spalių mėn. 31 d. tarpininkaujant Nicoloviui[54].

Į savo dovanėlę Rėza bus įrašęs atitinkamą dedikaciją[55]. Jei tuo bus tikėjęsis išprovokuoti atsakymą, tai ir šį kartą bus apsirikęs, nes nėra ženklo, kad Goethe būtų atsiliepęs.

Užmiršti tokias dovanas Goethe negalėjo, nes, leidiniui pasirodžius, spauda pradėjo rašyti. Net pačiame Weimare einą organai laikas nuo laiko jam priminė dainas. Antai 1825 m. spalių mėn. 4 d.: — t. y. tada, kada Rėzos siuntinys dar nebuvo gautas — *Journal für Literatur, Kunst, Luxus und Mode* savo 80 Nr. (pusl. 648) įsidėjo šią žinutę:

MISCELLE

(Volkslieder). Weil poetische Kunsterzeugnisse doch immer wieder reiner, natürlicher Erguss sein sollen, so wendet man sich oft mit Vorliebe zur Volkspoesie zurück, indem man hier eine noch unverfälschtere Wahrheit erwartet. So haben sich kürzlich die von Fauriel gesammelten Volkslieder verbreitet; in Königsberg ist eine Sammlung litthauischer Volkslieder von Dr. Rhesa herausgekommen..."

---

[54] Weimarer Ausgabe, Abteilung III, Bd. 10, S. 120 (1825. X. 31): „Dainos, lettische Lieder, durch Rhesa. Gesendet von Nicolovius". — Savo anksčiau minėtame straipsnyje E. Jenisch'as (p. 420) tą įteikimą atpasakoja šiais žodžiais: „Durch seinen Schwager Alfred Nicolovius, den Enkel von Goethes Schwester Cornelia, lässt Rhesa das Buch Goethe in Weimar überreichen". Galimas daiktas, kad Liudvikas Nicolovius Rėzos leidinį įteikė per savo sūnų Alfredą, bet kad šis būtų buvęs Rėzos svainys, tai greičiausia apsirikimas.

[55] Tikrai tvirtinti to fakto negalime, nes Goethei siunčiamas egzempliorius Weimare nesurastas.

Po dviejų mėnesių — gruodžio 9 d. (99 Nr., 796 psl.) tame žurnale įdėtas straipsnis antrašte *Die verirrten deutschen Dichter* vėl kalba apie liaudies kūrybą. Šį kartą autorius peikia poetus, pamėgdžiojančius „svetimas iš įvairių laikų paimtas liaudies dainas" ir kviečia juos kurti *aus seiner Zeit, man sollte poetisch modern sein.* Šitas raginimas grįžti į savo laikus ir į savo kraštą būdingas, nes paliudija, kokia didelė anuomet turėjo būti tokių dainų įtaka į kūrėjus.

Taigi, taip spaudai skambinant visokiais varpais, Goethe negalėjo užmiršti Rėzos dovanos. ir neužmiršo, kaip paliudija jo 1826 m. vasario mėn. 23 d. prof. Ikenui parašytas laiškas, kurio juodraštyje, tarp kitko randame šią vietelę: *„Begeben wir uns nun durch einen Sprung an die Ostsee, so finden wir die: Dainos, die lithauischen Volkslieder übersetzt und gesammelt von L. J. Rhesa. — Auch diese, handschriftlirh längst in meinem Besitze, werden jetzt schätzbares Gemeingut"*[55a]. Vadinasi, kitiems rašė, tik ne Rėzai.

Tačiau leidėjas nerimsta: pavasaryje, kartu su gamta atgaivinęs ir savo viltį, nusprendė dar kartą kreiptis. Todėl 1826 m. kovo mėn. 20 d. Weimaro galiūnui išsiuntė šį raštą:[56]

EW. EXCELLENZ

wagte ich bereits vor 4 Jahren ein Manuscript von litthauischen Volksliedern aus Verehrung und Liebe zu übersenden. Der verstorbene Penzel hatte mich dazu veranlasset. Er schrieb mir, dass Ew. Excellenz Sich für diese Lieder interessirten und war mir anräthig, Ihnen Einige davon zu übersenden. Ob die Handschrift zu Ew. Excellenz Händen gekommen ist, weiss ich nicht; denn Herr Penzel starb unterdessen und ich blieb ohne weitere Nachricht; so wie ich auch von einer Kiste mit Litthauischen Büchern und Manuscripten aus dem Nachlass des seel. Prediger Ostermeyer, welche ich dem nach Weimar reisenden Generalsuperintendent Krause mitgab, um sie an Penzel in Jena zu befördern — gar keine Kunde erhalten habe. Es wäre Schade, wenn diese Sachen und manche andre auf Litthauen bezug habende Papiere des Penzelschen Nachlasses sollten verlohren gegangen seyn!

Die vorgedachten litthauischen Volkslieder sind nun im Druck erschienen, und damit ein gedrucktes Exemplar desto sicher in Ew. Excellenz Hände käme, so schickte ich solches meinem vieljährigen Freunde und Gönner dem Geh. O. R. Nicolovius in Berlin zu, der das Buch nach Seiner edlen Vorliebe für die Dainos, gewiss wird befördet haben.

Was das erwähnte Manuscript betrifft (mag es zu Ew. Excellenz Händen gekommen seyn oder nicht) so muss ich bemerken, dass dasselbe eine frühe schon im Jahre 1815 (so viel ich mich erinnere) verfertigte noch nicht zum Druck bestimmte Handschrift war. Seit der Zeit erhielt ich von meinen Litthauischen Freunden eine bedeutende Zahl andrer Lieder, worunter Theils neue, mir noch unbekannte. Theils die schon ausgemittelten, doch in einer andern Gegend Litthauens aufgezeichneten Dainos befindlich waren. Die

[55a] Weimarer Ausgabe, Briefe, Band 40, S. 303.

[56] Jis yra Goethės - Schillerio archyve Weimare.

letzteren wichen in einigen Strophen von den früher aufgezeichneten Liedern ab; aber im Ganzen nahm ich mit hoher Freude wahr, dass ein und dasselbe Lied an vier und fünf verschiedenen Orten auf dieselbe Weise fast mit denselben Ausdrücken von dem Landvolk gesungen wird, wodurch die Ächtheit desselben verbürget ist. Bei einigen, im Ganzen nur wenigen Dainos fand eine mehr oder weniger bedeutende Abweichung statt, die sich vorzüglich am Schluss des Liedes kund gab. Ein Gesang hatte nämlich ein bis zwey Verse mehr, ein andrer einen Vers weniger. „Hier verliess der Vorsingerin das Gedächtniss — schrieb mir der Freund aus Memel — sie wusste nicht weiter zu singen". — Dem Liede fehlte auch wirklich eine Strophe, wie dies sich aus der Vergleichung mit demselben Stück aus einer andern Gegend erwies. Bei anderen Stücken waren zwey Lieder in Eines zusammengeflossen, wo Metrum und Inhalt Änlichkeit mit einander hatten. In Vielen bezog sich die Variante nur auf einzelne Wörter oder Zeilen zb. in dem Liede: Der Besuch der Tochter S. 242, wo die Schlusszeile in einem Exemplar also hiess: *Jis pastôs Atmónu;* in einem anderen Exemplar: *Jis pastôs Gendrólu.* Man sieht der Sänger hat dem deutschen Zuhörer das unbekannte Wort *Atmonu* verdeutlichen wollen und das deutsche General *(Géndrólus)* dafür gesetzt. Ich könnte aus diesen Varianten wenn es sich der Mühe verlohnte, einen kritischen Apparat anfertigen und der gelehrten Welt mittheilen. Vielleicht dürfte sich manche interessante psychologische Erklärung aus den Abweichungen einzelner Verse und Wörter machen lassen. Aber eine solche Critic würde wohl wenige Leser finden und welcher Buchhändler würde eine solche *farrago libelli* in Verlag nehmen? Muss ich doch schon alle meine Werke vaterländischen Inhalts auf eigene Kosten drucken lassen. Nur mit Mühe hat sich Hartung dazu verstanden, die verächtlichen Dainos diesmal auf seine Kosten ohne Honorar für den Verf: [asser] abzudrucken. Deutsche Buchhändler darum anzugehen, habe ich gar nicht den Mut gehabt, weil ich es mir schon den Fingern abzählen konnte, dass ein Roman von Walter Scott mehr goldene Reize für sie haben muss, als barbarische Lieder aus Litthauen. Und ich zweifle selbst, ob Hartung, seine Kosten wieder erlangt, da er die Buchhändler Künste nicht versteht (bloss Buchdrucker ist) und empfehlende Recensionen kaum zu erwarten stehen. Denn was lassen sich wenn mans gerade will für Ausstellungen gegen die Uebersetzung, gegen die Anordnung, gegen die Anmerkungen und so w. machen! ! Mein Gott, mancher Kritiker wird wohl noch gar auf Gedanken kommen: der Herausgeber habe manche Lieder selbst gemacht, wenigstens hin und her einen Vers ausgeputzt verändert und dergl. — Auf alles dieses bin ich schon sehr gefasst. Denn zum Glück leben noch meine Freunde und Mitsammler in Litthauen, die mir das Zeugnis der Treue im Wiedergeben des zugesandten Textes und in der Uebersetzung, auf das Redlichste und Gewissenhafteste geben können. An ihrer eigenen Treue beim Aufzeichnen darf ich keinen Augenblick zweifeln. Denn wenn Einer, hie und da etwas geändert hätte, so würde die Änderung durch dasselbe in andrer Gegend von dem zweyten und dritten Sammler aufgezeichnete Lied wiederlegt werden. Nur wo ein einziger Zeuge für das Lied dastehet, hat es mir geschienen, eine grössre Vorsicht anwenden zu müssen; ich habe daher manches in der That schöne Lied unbarmherzig kassiert, weil es mir zu regelmässig schien. Und ich weiss nicht, ob ich nicht hierin zu weit gegangen bin. —

Was meynen Ew. Excellenz wohl zu folgendem Liede?:

Werpk dukryte, netingėk,
Ant Kodelio wis žurėk;
Ne leisk sulą perstorey,
Ne lippik, ne suk' sukrey!

Werpk Mergate, ne miegók,
Ant Spolelês wis dabók,
Tą priwerpjus' kupiną,
Greitay wėl užmauk kittą.

Werpk Baltoji, werpk plonay,
Bus Tewužui Marszkinnei.
Wey, Mamuže jau pasęst,
Reiks tau weik į Staklus sėst'.

Werpėją ir Audėją
Kožnas wis pagarbina;
Jei ne stórsta Apdara,
Kraiczû skryne wis pilna[57].

Spinne Tochter, sey nicht träge,
Auf den Knoten sieh beständig;
Spinne nicht zu drell den Faden.
Reiss nicht ab, und klebe nicht an.

Spinne Mägdlein, schlaf nicht ein.
Gieb stets auf die Spuhle Acht:
Ist sie bis oben (gehäuft) vollgesponnen,
Stecke flugs die Andre auf.

Spinne Weisse, spinne fein,
Werden Vaters Hemde seyn.
Sieh, die Mutter altert schon
Wirst bald in den Webstuhl müssen.

Spinnerin und Weberin
Lobt ein Jeder immerhin
Nie fehlt ihr an Abmach — Kost
Der Brautkasten ist stets gefüllt.

Obgleich der Inhalt des Liedes artig genug ist, so habe ich es doch weggestrichen und in die letzte Reinschrift nicht aufgenommen weil es von dem einfachen Bau der übrigen Dainos zu sehr absticht. Ob vielleicht ein ähnliches Deutsches Lied wo vorhanden seyn mag? — Dagegen sehe ich mich genöthigt, manche ehemals verworfene Strophe wieder aufzunehmen, weil sie durch zwey bis drey Zeugen aus entfernten Gegenden als ächt verbürgt wurde.

Bei der Anordnung ging ich von dem Gesichtspunct aus, diejenigen Lieder voranzustellen, welche die litthauische Braut noch im Hause der Mutter darstellen, darauf liess ich diejenigen Stücke folgen, welche sie als Verlobte und Gattin schildern. Die Thierhochzeiten flocht ich als allegorische Stücke in die Brautlieder ein. Besondere Fächer und Abtheilungen wollte ich nicht machen, um der einfachen Liedersammlung nicht ein gekünsteltes Ansehen zu geben.

Doch was verweile ich Ew. Excellenz länger mit Darstellung meines Verfahrens, welche sich aus dem Werke von selbst ergiebt. Ich schliesse mit dem Wunsche, dass Hochdieselben einen freundlichen Blick auf diese schmucklosen Producte der litthauischer Volksmuse werfen möchten.

Mich dero Gewogenheit innigst empfehlend verbleibe ich mit Ehrfurcht und Liebe

Ew. Excellenz
ergebenster Diener
Rhesa.

Königsberg in Preussen
d. 20. März 1826.

[57] lietuviškas tekstas parašytas lotyniškomis raidėmis, vokiškasis — gotiškomis.

An des Freiherrn [?] Geh. Rath, Grossfürstl. Weimarschen
Staatsministers u Ritters
Ex. v Göthe
Excellenz in Weimar.

Ir šis antras — keturių puslapių *in quarto* ilgumo — laiškas dvelkia savo vertę žinančiu nuoširdumu. Jokio pataikavimo! Jo vietoje platesnis paaiškinimas, siekiąs apdovanotąjį supažindinti su tam tikrais klausimais. Ypač iškeliama dainų originalumas, nes norima galimiems priekaištams, kad leidėjas išstilizavęs, ir tuo pačiu falsifikavęs liaudies turtą, užbėgti už akių.

Iš naujo skundžiasi sunkiomis leidimo sąlygomis. Nelengvai jam vykę surasti leidėją, nors neėmęs honoraro. Pagaliau, šį veikalėlį išspausdinęs Hartungas nėsąs joks leidėjas, o tik spaustuvininkas. Į Vokietijos leidėjus visai nesikreipęs, nes, kas jau apsiimtų išspausdinti tokias *verächtliche Dainos!* Kas kita, jei Goethe būtų tą leidinį rekomendavęs! Žinoma, šitaip dūsauja tik tarp eilučių. Dar primena ankstyvesnį laišką (tik nurodydamas laiką apsirinka, nes buvo rašęs ne prieš ketverius, o šešerius metus).

Aiškindamas dainas, Rėza vieną jų įterpia ištisai, dargi su lietuvišku originalu, nors žinojo, kad Weimare lietuviškai niekas nemoka. Baigdamas kviečia atkreipti dėmesį į šitas *schmucklosen Produkte der litauischen Volksmuse*. Daugiau neprašo — nė pusės žodžio apie kokią rekomendaciją ar recenziją. Perdaug jis išdidus, kad tiek veltui prašęs ir toliau prašytų, ir kartu perdaug kuklus, kad drįstų įkyrėti.

Taip rašydamas, Rėza lietuvių kūrybą suvedė su vokiečių literatūros pažiba ir su ja kartu švies literatūros danguje. Nuo tos valandos, kada Rėza supažindino poetų kunigaikštį su lietuviška gėlyte, ši iš savo kuklaus darželio buvo perkelta į pasaulinės literatūros parką. Tiesa, jau anksčiau garsūs žmonės ja domėjosi, bet toliau jie bus minimi tik šalia Goethės ir po jo; jie tebus adjutantais to, kuris majestotiškai traukia visų priešaky.

Rėza galėjo džiaugtis atlikęs tokį reikšmingą darbą. Tačiau šioje taurėje buvo vienas kartus lašas — visi atsiliepė, net Jokūbas Grimmas[58] — tik vienas Goethe tyli. Ir vėl viengungiškame savo butelyje laukdamas bus prarymojęs ilgas valandas. Ne kartą bus ir nuėjęs pasitikti iš Vokietijos atvykstančios pašto karietos. Bet viskas veltui.

Ką pagaliau Rėza bus pamanęs apie tokį nemandagų Goethę, kuris nepadėkojo net už literatiškas dovanas, kuriomis, kaip žinome, itin domėjosi. Bet ką jau padarysi! Tą trūkumą kompensavo guosdamasis gausiai plaukiančiais maloniais atsiliepimais. Bet gilumoje savo širdies, vis dėl to, bus laukęs nors vieno žodelio ir iš paties didžiausio.

---

[58] Ž. jo recenziją žurnale „Göttingische Gelehrte Anzeigen", 1826 m. liepos mėn. 1 d., 104. Stück, 1025-1033 psl. — Niemi („Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai", Kaunas 1932, 81 psl.) tą Grimmo raštą vadina „atsišaukimu". Bet iš tikrųjų tai recenzija. Jos tikrą charakterį apibūdinti negalėjo, kadangi Grimmo rašto nebuvo matęs.

IV.

GOETHĖS RECENZIJA IR JOS ISTORIJA.[59]

1. Pirmas leidinio minėjimas (1826 m.)

Kad Rėzai asmeniškai ir nepadėkojo, Goethe tačiau tos dovanos neužmiršo ir, pirmai progai pasitaikius, literariškai publikai ją pristato savo žurnale *Ueber Kunst und Altertum.* Jame[60] antrašte *Kurze Anzeigen* 1826 m. išspausdino šitokį pareiškimėlį:

> „Bei verspäteter Herausgabe des gegenwärtigen Heftes kann ich mich nur im Allgemeinen als Schuldner bekennen für so manches vorzügliches Werk, welches mir indessen zu Gute gekommen. Ich füge daher den einzuführenden Titeln nur wenige Bemerkungen bei, meinen Antheil für ein mannichfach edles Bestreben vorläufig anzudeuten."

Vadinasi, jis esąs gavęs ne vieną *vorzügliches Werk*, kuriuos pagimdžiusios „kilnios pastangos".

Toliau įsakmiai mini šiuos veikalus:

I. Vienas vertimas iš lenkų kalbos, išėjęs 1824 m. Breslavoje.
II. Reisen und Untersuchungen in Griechenland, Paris 1826;
IV. Die elegischen Dichter der Hellenen, Frankfurt 1826.

Septintame skyrelyje, išvardijęs dar tris dovanas, mini Rėzos leidinį:

VII.

> „Durch die Verspätung des gegenwärtigen Heftes bin ich ein gar mannichfacher Schuldner für angenehme Mitteilungen geworden. Zum Schluss als vorläufige Anzeige Folgendes:
> Die deutsche poetische Literatur hat drei schöne Geschenke erhalten, die ich der Reihe nach als gross, lieblich und würdig bezeichnen möchte:
> Serbische Lieder, übersetzt von Talvj, zweiter Teil;
> Lettische Lieder, von Rhesa;
> Frithiof, durch Amalie von Helvig, aus dem Schwedischen.

Kad Rėzos dainas vadina „latviškomis", nesistebime, nes Goethei iš tolo sunku buvo susivokti tautų reikaluose Šiaurytuose, kur jam į galvą buvo įstrigusi tik Ryga (Herderis!) ir tenykščiai latviai. Kad tas dainas vadina *lieblich,* mums suprantama.

---

[59] Savo studijoje „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai" išspausdintoje VI-ame „Mūsų Tautosakos" tome, Kaunas 1932, 81 psl. N i e m i kiek liečia tą recenziją. Tačiau savo mokslo kelionėse, įvykusiose dar 1910-1911 m., nesiekęs Weimaro (jis pasitenkino Karaliaučium), Niemi negalėjo susirinkti visos recenzijai nušviesti reikalingos medžiagos.

[60] Bd. V, 3. Heft, p. 190.

Šis paminėjimas duoda Goethei galimybę pasisakyti poezijos klausimu. Jis konstatuoja, kad yra tik viena poezija, pasireiškianti tiek per žemdirbį, tiek per karalių. Įdomus — beveik paradoksiškas — tvirtinimas, poeziją galint prabilti ir per aukštos kultūros tautas.

Šis pasisakymas skamba šitaip:

„Immer mehr werden wir in den Stand gesetzt einzusehen, was Volks — und Nationalpoesie heissen könnte: denn eigentlich gibt es nur Eine Dichtung, die echte, sie gehört weder dem Volke noch dem Adel, weder dem König noch dem Bauer; wer sich als wahrer Mensch fühlt, wird sie ausüben; sie tritt unter einem einfachen, ja rohen Volke unwiderstehlich hervor, ist aber auch gebildeten, ja hochgebildeten Nationen nicht versagt. Unsere wichtigste Bemühung bleibt es daher, zur allgemeinsten Uebersicht zu gelangen, um das poetische Talent in allen Äusserung anzuerkennen und es als integranten Teil durch die Geschichte der Menschheit sich durchschlingend zu bemerken".

Iš to matyti, kad Goethe nebeskiria individualiai kuriamos meno poezijos ir kolektyvinės liaudies kūrybos, taigi, jam nebeegzistuoja ta skiriamoji linija, kurią dar Herderis buvo nutiesęs. „Pasirodys", taip jis tais pačiais metais vasario mėn. 23 d. rašo Ikenui, „kad poezija priklauso visai žmonijai" —

„Es wird sich zeigen... dass es überall und in einem jeden sich regt, nur an einem und dem andern Orte, oder, in einer und der andern besondern Zeit, sodann aber, wie alle spezifischen Naturgaben, in gewissen Individuen besonders hervortut.[60]

Tai tikras persilaužimas. Reikšminga, kad jis įvyko ne be sąryšio su Rėzos rinkiniu.

Nors Goethe tuo tarpu asmeniškai ir neatsiliepė, tačiau Rėza galutinai nebus nusiminęs. Tam ir progos neturėjo, nes daugis jo leidiniu apdovanotųjų taip maloniai atsiliepė, jog nebuvo kada nustoti ūpo. Ir kaip čia nusiminti gavus dar naujų dainų, kaip, sakysime, iš Budriaus! Štai ką rašo senasis bendradarbis:[61]

Wohlgeborener
Hochzuverehrender Herr Professor!

Nichts hätte mich angenehmer überraschen mögen, als das liebe Geschenk, welches Euer Wohlgeboren in der Sammlung von Dainû mir unverdienter Weise gütigst überschickten, worauf ich nicht im Entferntesten gerechnet habe. Empfangen Sie meinen innigsten Dank dafür, der aus der

[60] Ž. Weimarer Ausgabe, Briefe, Band 40, S. 303. — Jenisch E., Goethe und die Dainos, „Ostdeutsche Monatshefte" Berlin - Danzig 1931, Nr. 7, p. 421.

[61] Apie šio laiško reikšmę dainų rinkiniui ž. Biržiška M., Liudo Rėzos dainos etc, antroji dalis, Kaunas, 1937, VII s.

Fülle meines Herzens emporfliesst, und halten Sie diese, unverzeihliche Verspätung meiner Pflichterfüllung gütigst zu gute. Wenn es nicht unbescheiden wäre mich auf Entschuldigunngen stützen zu wollen; so würde ich wagen Euer Wohlgeboren zu versichern, dass ich durch einige Freunde, die etliche Dainos zu besorgen oder mit gesangkundigen Litthauern in Bekanntschaft zu bringen versprochen hatten, bis jetzt hingehalten worden bin.

Da Euer Wohlgeboren in Ihrem hochwerthen Schreiben vom 19. Mai a. p. Sich zu äussern beliebten ächte Litthauische Volkslieder noch brauchen zu können; so nehme ich mir die Freiheit einige dergleichen hier gehorsamst mit beizulegen — wenigstens solche, welche die herausgekommene Sammlung nicht enthält, nebst etlichen Melodien. Zwar habe ich die Dainos pro 2 bis incl. 8 Ew. Wohlgeboren unterm 10. November 1820 und 27. Januar 1821 gehorsamst überschickt; doch habe ich Ursache zum Zweifel, dass diese beiden Schreiben nebst den Volksliedern Wohldenenselben zu Händen gekommen sein mögen. Daher erlaube ich mir jene Lieder nebst den Anschreiben im Auszuge nochmals gehorsamst zu überschicken. Was die Melodien der hier beikommenden Dainû betrifft, so kann ich sie als ächt empfehlen: sie sind sämtlich, mit Ausnahme vom n. 19, aus dem Munde des Volkes genommen. Um zu ihnen zu gelangen, war es nötig in die frohen Zirkel, Gastmahle, besonders Hochzeiten sich einzudrängen, und eine Popularität zu zeigen, die das Zutrauen der Dainotojû erwarb. Jede der hier migeteilten Melodien habe ich mich selbst vollkommen eingeübt, den Litthauern auf einem Instrumente vorgespielt und nach erhaltenem Beifall in Noten gesetzt: um den Geist der Modulation vollkommen aufzufassen....

Da die Verfasser - oder Verfasserinnen - Dainû solche ohne alle Regel gedichtet und deren Melodien erfunden haben (letztere werden nicht früher, so doch mit dem Texte zu gleicher Zeit erdacht worden sein); so hält es schwer, bei der Zergliederung eines Verses die Arsis herauszufinden, um die Taktart darnach zu bestimmen. Die Skansien des ersten Verses von dem Ruhigschen Liede: Anksti Rytą, Rytuži etc würde z. B. nach der *musikalischen* Quantität (nach dem Accente) so zu stehen kommen:

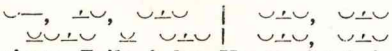

Die vierte Zeile jeden Verses ist bei diesem Liede emphibrachisch welche Taktart soll man diesem nach hiezu wählen? Es bleibt hier nicht übrig als sämtliche Verse im Allgemeinen, die Melodie, besonders aber den Rhythmus genau zu berücksichtigen, und darnach zu bestimmen. So ist Dainoje: Ko ludit sessytės etc Mus. Beil. Nr. 1: die Antithesis in den ersten zwei Täkten accentuiert. Dieses Lied und Melodie ist mir übrigens bekannt.

Euer Wohlgeboren gütiges Anerbieten, mich bei der Bearbeitung eines historischen Werkes zu einer Geschichte Litthauens in meiner Muttersprache — zu unterstützen, nehme ich mit dem gebührenden Dank an und werde gern zu seiner Zeit Gebrauch davon machen, sobald ich mehr in die Geschichte der Vorzeit meines Vaterlandes eingedrungen sein werde. Hülfsmittel hiezu aber ich leider wenig. Lukas David, L. Schütz und Hartknoch möchten vielleicht genügen; doch dürften L. v. Baczko, Faber und Kotzebue zu diesem Behufe erspriesslicher sein, die ich aber nur dem

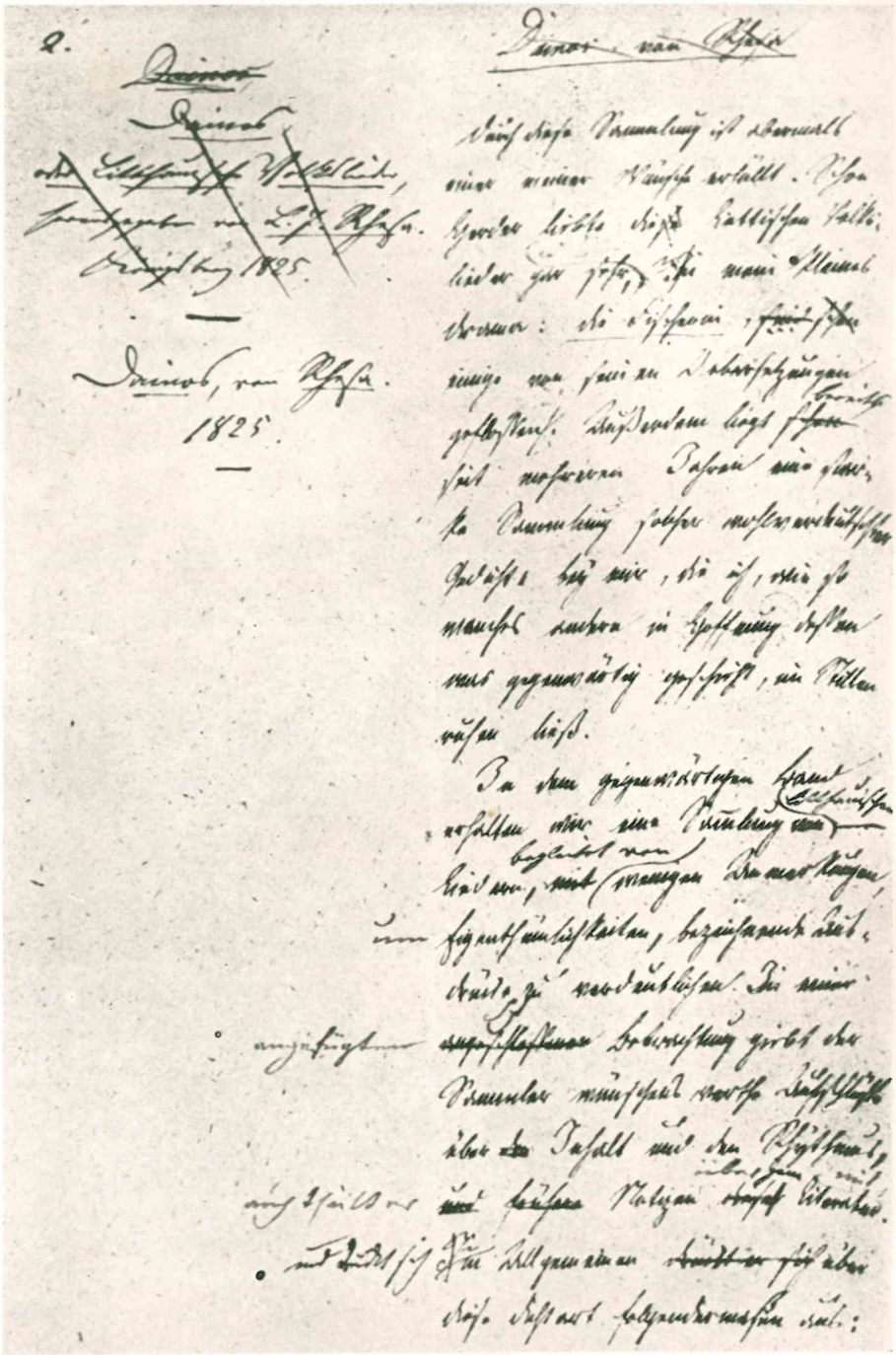

Antrosios Goethės recenzijos (iš 1828 m.) pirmas puslapis.
Faksimilis padarytas pagal Weimare esantį originalą.
Nuotrauka sumažinta.
(Žr. 50—55 psl.)

Namen nach kenne. Diejenigen von Ew. Wohlgeboren Werke, welche zur Aufklärung der Geschichte Litthauens dienen möchten, würde ich gegen Bezahlung mir gehorsamst erbitten.

Eis muss ich Ew. Wohlgeboren noch gehorsamst vernehmen: Warum missbilligen Sie das griechische Metrum in Donalitius Jahreszeiten, da es meines Erachtens, der Litthauischen Sprache so sehr entspricht. Bei der Abfassung eines Gedichtes muss man doch immer ein Metrum zu Grunde legen; sonst wäre es Prosa, oder doch so unregelmässig skandiert, wie manche Dainû. Und selbst diese kann man in Füsse auflösen. Manches würde meine Wenigkeit für die Kinder meiner Muttersprache zu leisten unternommen, vielleicht auch ausgeführt haben, wenn die drei Huldgöttinnen die Stunden meiner Muse, zumal in der milden Jahreszeit nicht so mächtig in Anspruch nehmen: Ceres, Pomona und Flora. Dann habe ich Jugendlehrer zu lehren, Jugenderzieher zu erziehen.

Mit der schuldigen Ehrerbietung beharre ich als

Ew. Wohlgeboren

gehorsamster Diener

Budrius.

Pillupoenen, Kreis Stallupoenen
den 8. Februar 1827.

2. Pirmoji (trumpesnė) recenzijos redakcija iš 1827 metų

Goethe išpildė savo žodį dar kartą grįžti prie atsiųstų jam liaudies kūrinių. Štai šeštame tome savo žurnalo *Ueber Kunst und Altertum* (kurio antras sąsiuvinys galėjo išeiti dar 1827 m[63], jis, po antrašte *Nationelle Dichtung* apžvelgdamas serbų, ilyrų, neograikų kūrybą, septintoje vietoje įdeda šią recenziją:

DAINOS ODER LITTHAUISCHE VOLKSLIEDER

herausgegeben von L. J. Rhesa.
Königsberg 1825.

„Auch diese Sammlung darf einer Bibliothek, die sich mit Nationalpoesie beschäftigt nicht fehlen. Die Uebersetzung so wie die beigefügten Anmerkungen und Betrachtungen sind schätzbar, nur wäre dem Ganzen ein weit grösserer Wert verliehen, wenn die Lieder nach ihrer inneren Verwandtschaft wären aufgestellt worden: vom Spinnermädchen und Webermädchen durch Natürliches und Phantastisches bis zu Krieg und Kriegsgeschrei. Wie sie jetzt untereinander stehen, zerstreuen sie Gefühl und Einbildungskraft und zerstören zuletzt beide, weil Sensationen aller Art sich doch am Ende nach einer gewissen Einheit zurücksehnen.

---

[63] VI. Band. (1828), 2. Heft (1827?), p. 345 s. Ž. taip pat Weimarer Ausgabe, Abteilung I, Bd. 41. Teil. 2, S. 327.

> Als merkwürdig würde man dann gefunden haben, dass der eigentliche Lebensbeginn, das Verhältnis der Eltern zu den Kindern, hier ganz und gar fehle und kaum eine Spur zu entdecken sei, dass man jemals darauf sittlich und dichterisch aufgemerkt. Die Mädchen, so gleich wie sie erscheinen, wollen heirathen, die Knaben zu Pferde steigen".

Šitos recenzijos (vieno puslapio) originalas yra užsilikęs Goethės-Schillerio archyve Weimare. Iš jo matyti, kad ji autoriaus padiktuota sekretoriui Johnui ir vėliau kito pagelbininko Riemerio patikrinta bei pieštuku ištaisyta.

Nors recenzentas įžangoje ir pažymi, kad šis rinkinys turėtų būti bibliotekoje, apimančioje įvairių tautų poeziją, ir kad vertimas su pastabomis vertingas, tačiau daro ir kritiškų pastabų, kurios net visai recenzijai duoda charakterį.

Tai tokia pirmoji yra tos kritikos redakcija, kurią 1827, vėliausiai 1828 m. išvydo ano žurnalo skaitytojai.

Nors Goethė — kaip matome — turi savų rezervų, tačiau atskiras dainneles — bent jų kompoziciją vertino. Tai tarp kitko paliudija šis faktas, kurį atpasakojo Eckermannas savo *Gespräche mit Goethe:*[64]

1827 m. sausio mėn. 12 d. jo pono rūmuose buvo įvykęs vakarėlis su muzikaline programa. Joje buvo ir kelios dainos iš šeimininko operėtės *Die Fischerin,* kurias buvo komponavęs Maxas Eberweinas. Itin patikęs *„Erlkönig"*. Toliau suskambėjo lietuviška daina *„Ich hab's gesagt der guten Mutter"*, kuri Goethei jau seniau buvo žinoma ir kurią vėl buvo sutikęs Rėzos leidinyje. Apie jos išpildymą akylusis Eckermannas šit ką pasakoja:

> „... sodann die Arie: „Ich hab's gesagt der guten Mutter", erregte die allgemeine Äusserung: diese Komposition erscheine so gut getroffen, dass niemand sie sich anders denken könne. Goethe selbst war im hohen Grade befriedigt".

Gal toji simpatija jį bus paskatinusi perdirbti savo recenziją, kurioje gal per daug vyravo kirtiškumas. Kaip ten bebūtų, Goethe netrukus paruošė antrą redakciją, kuri įdomi daugeliu atžvilgių.

3. Antroji (platesnė) redakcija iš 1828 metų

Jos originalą, kurį saugoja Goethės-Schillerio archyvas Weimare, sudaro penki *in folio* puslapiai. Jie visi rašyti tik dešinėje pusėje, kairioji gi palikta tuščia pataisoms.

---

[64] Reclamo leidinio I, 202.

Senu įpratimu Goethe ir šį raštą, padiktavo vaikštinėdamas po kambarį, ir tai, būtent, savo paskutinių darbo valandų liudininkui — Kristijonui Schuchardtui (1799-1870). Kad ji tikrai buvo diktuota, parodo ši klaida, kuri tik galėjo pasitaikyti gerai nenugirdus tariamus žodžius— vietoje *ahnen lässt* užrašyta *anlässt*.

Goethe vėliau prie recenzijos grįžo stilizuodamas — dabar jau savo ranka — anksčiau padiktuotąjį tekstą, kurį šiuo atveju ištaisė raudonu rašalu. Bet, to dar negana: jį dar korigavo — pieštuku — vyresnis už Schuchardtą, jau nuo 1812 m. Ekscelencijos kanceliarijoje dirbąs sekretorius Wilhelmas Riemeris (1774-1845). Pačiame gale dar prirašyta — berods, paties Goethės — *Sing Sang;* matyti, kritika dar nebuvo baigta. Kad ji tikrai turėjo būti tęsiama, matyti ir iš to, kad netrūko sakinio viduryje — *Gibt man doch zu, dass ein König das Hohe Lied gedichtet hat...*

Vėliau, recenziją ruošiant spaudai, leidiniui *Nachgelassene Werke*[65], ją dar kartą peržiūrėjo ir taisė pats vyriausias Goethės sekretorius ir jo raštų leidėjas Eckermannas (1792-1854), kurio korektūros padarytos juodu rašalu. Pirmame puslapyje — kairėje pusėje — jis prirašė ir vėl išbraukė antraštę, trečiame — nubraukė visą pastraipą, ir paskutiniame nebaigtąjį sakinį.

Taisant tekstą, recenzentui rūpėjo jį apvalyti nuo tų smulkių neapsižiūrėjimų, pasitaikiusių jį diktuojant — sutvarkė sintaksę, išlygino stilių. Taip, sakysime, pirmame sakinyje, kur pasikartojo žodelis *schon,* jis antrąjį pakeičia *bereits.* Antroje pastraipoje vietoje *mit wenigen Bemerkungen* parašė *begleitet von wenigen Bemerkungen.* Toliau terminą *angeschlossene Betrachtung* pakeičia — *angefügte Betrachtung.* Ketvirtame rankraščio puslapyje Goethe sakinį *ob aber einer wirklich ein Dichter sei, sieht man am ersten...* taiso į *sieht man am sichersten...* Tai vis menkniekiai, bet jie byloja apie Goethės rūpestingumą bei stilistinį jautrumą.

Į tą subtilumą kesinosi du priešai: kanceliarijos, kur prieš poeto norą prie jo prilipo gera porcija popierinės kalbos, ir pasenėjimas, su kraujo indais sukalkinąs kartu ir plunksną. Šios apdulkėjusios ir sukalkėjusios kalbos vaisiai yra sakiniai kaip: *„eine starke Sammlung, die ich... in Hoffnung dessen, was gegenwärtig geschieht, im Stillen ruhen liesss...“* arba *„sollen die Volkslieder einen integrierenden Teil der echten Literatur machen“.* Tačiau šiems pasikėsintojams menkai tepavyko sugadinti recenziją — kal-

---

65 Eckermannas šią antrą redakciją išspausdino 46-ame tome, pasirodžiusiame, berods, 1833 m. Ž. p. 364 ss. — Vad. „Weimaro leidinyje“ ji pasirodė 1904 m. Ž. Abteilung I, Bd. 42, Teil. 1, S. 305—307.

ba gryna, stilius sklandus, pažymėtinai laisvas nuo tų griozdų, kurie įkyriai brovėsi net į tuo pačiu laiku kuriamą antrą *Fausto* dalį.

Planas paprastas — pirmoji dalis kalba apie Rėzos leidinėlį, antroji, kiek trumpesnė — daugiausia rezonuoja pačią kūrybą.

Ši dalis nėra baigta: iš paskutinio nutraukto sakinio matyti, kad recenzentas norėjo dar įsakmiau pabrėžti, — ką šiame laikotarpy nuolatos kartoja — jog mokytųjų dailioji literatūra ir liaudies kūryba tėra vienos ir tos pačios saulės spinduliai.

Tatai pažymėdami jau pradėjome kalbėti apie turinį, kuris tikrai vertas dėmesio.

Pradžioje autorius sakosi šį leidinį patenkinus dar vieną jo troškimą. Tvirtindamas jau Herderis labai mėgęs „latviškas dainas", pakartoja seną lapsusą, kurio tačiau neimame į širdį, nes vakarų pasaulis dar ir šiandien menkai teatskiria lietuvius nuo latvių. Kad Goethe tikrai mažai tesiorientavo, paaiškėja ir iš to, kad diktuojant jam nebuvo aišku, kurios tautos turtą jie čia turi po ranka, nes — kaip iš manuskripto matyti — tautos vardo vietoje paliko daugtaškius. Juos išbraukia ir jų vietoje įrašo patį vardą tik reikalą patikrinęs.

Toliau primena, kad jau savo dramoje — iš tikrųjų operetėje — *Die Fischerin* panaudojęs daineles, sakosi jau daugelį metų pas jį gulįs stambus rinkinys tokių, gerai į vokiečių kalbą išverstų eilėraščių, „kurias, kaip ir daug ką kitą, tikėdamas sulaukti tai, kas dabar atsitiko, palikau ramiai." Šią kiek ieroglifišką vietą reikia taip suprasti: prieš keletą metų tas pats Rėza man atsiuntė pluoštą tų dainelių, bet, tikėdamas, kad jos bus išspausdintos, jų tuo tarpu nejudinau. Vadinas, Goethe dabar *expressis verbis* patvirtina gavęs aną siuntinėlį iš 1820 metų.

Kalbėdamas apie patį rinkinį, Goethe paima Rėzą už rankos ir kviečia jį prabilti į savo auditoriją. Bet Ekscelencija nesutinka su visais svečio teigimais, todėl rankraštyje buvo parašęs:

> „Doch jeder Freund solcher Betrachtungen wird sowohl die Lieder als diesen Anhang mit Vergnügen anschauen. Ganz einig sind wir dennoch nicht damit, finden aber keinen Beruf in's Einzelne zu gehen. Bei der grossen Teilnahme und den allgemeinen verbreiteten Einsichten über solche Dinge wird sich alles und nach von selbst zurecht legen".

Tačiau šitos kritikos nei Rėza nei visuomenė neišgirdo, nes Eckermannas, 1833 m. išspausdindamas savo pono veikalus, ją praleido.

Tačiau, ir be jos netrūksta kritiškų pastabų, antai recenzentas konstatuoja:

> „wäre dem Ganzen ein weit grösserer Wert verliehen, wenn die Lieder nach ihrer innenn Verwandtschaft wären aufgestellt worden... wie sie jetzt untereinander stehen, zerstreuen sie Gefühl und Einbildungskraft und zerstören zuletzt beide".

Turi Goethe rezervų ne tik dėl dainų sugrupavimo, bet ir dėl jų dvasios. Bet recenzentas savo kritiką pareiškia taip švelniai, kad neteko girdėti, jog kas nors būtų užsigavęs dėl šios pastabos —

> „weder unabhängige Empfindungen noch eine freie Einbildungskraft waltet in denselben; das Gemüt schwebt elegisch über bem beschränktesten Raum".

Sekanti recenzijos dalis teigiamai vertinusi Rėzos pastangas apriboti spausdintų dainų skaičių tvirtina:

> „Die Dichtergabe ist viel häufiger, als man glaubt... Das poetische Talent ist dem Bauer so gut gegeben als dem Ritter... Es kommt mir... sehr oft wundersam vor, dass man die Volkslieder so sehr anstaunt... Es gibt nur eine Poesie, die echte, wahre; alles andere ist nur Annäherung und Schein".

Vadinasi, kūrybos turtas pabertas po visą pasaulį. Jį surinks ne tik mokyti arba turtingi, o visi, kurie — Goethės žodžiais betariant — „sugeba pagauti savo (sielos) būseną ir moka ją kilniai atvaizduoti".

Šitas konstatavimas recenzentui tiek reikšmingas, kad nesivaržydamas jį pakartojo iš kito rašto. Viena žmonija, viena ir poezija! — Štai jo šūkis, kuriuo koriguoja racionalistų kūrybos supratimą ir kartu atidengia vad. visuotinės literatūros horizontus, į kuriuos nūn įžengs ir kuklioji lietuvių dainelė.

Tas konstatavimas turi principinę reikšmę ir dėl to atitinkamoje spaudoje nuolatos primenamas, kartu su tomis lietuviškomis dainomis, kurių recenzavimas tapo proga tokiai reikšmingai minčiai pabrėžti. Dėl to, neperdedant galima tvirtinti, kad niekas tiek neišgarsino tų dainų ir tuo pačiu lietuvių kūrybos, kaip ši trumpa žymiausio vokiečių literatūros autoriteto recenzija, kurią čia ištisai persispausdiname:

DAINOS ODER LITAUISCHE VOLKSLIEDER

herausgegeben von L. J. Rhesa. Königsberg, 1825.

> Durch diese Sammlung ist abermals einer meiner Wünsche erfüllt. Schon Herder liebte die lettischen Volkslieder gar sehr; in mein kleines Drama Die Fischerin sind einige von seinen Übersetzungen geflossen. Ausserdem liegt bereits seit mehreren Jahren eine starke Sammlung solchen wohlverdeutscher Gedichte bei mir, die ich, wie so manches andere, in Hoffnung dessen, was gegenwärtig geschieht, im stillen ruhen liess.
>
> In dem gegenwärtigen Band erhalten wir eine Sammlung von litauischen Liedern, begleitet von wenigen Anmerkungen, um Eingentümlichkeiten, bezeichnende Ausdrücke zu verdeutlichen. In einer angefügten Betrachtung

gibt der Sammler wünschenswerte Aufschlüsse über Inhalt und Rhythmus; auch teilt er Notizen über jene Literatur mit und drückt sich im allgemeinen über diese Dichtart folgendermassen aus:

„Die litauischen Volkslieder D a i n o s, sind grösstenteils erotischer Gattung; sie besingen die Empfindungen der Liebe und der Freude, schildern das Glück des häuslichen Lebens und stellen die zarten Verhältnisse zwischen Familiengliedern und Verwandten auf eine höchst einfache Weise vor Augen. In dieser Hinsicht bildet die ganze Sammlung gleichsam einen Zyklus der Liebe von ihrer ersten Veranlassung durch die verschiedensten Abstufungen bis zu ihrer Vollendung im ehelichen Leben. Eine ernste Wehmut, eine sanfte Melancholie verbreitet über diese Lieder einen sehr wohltätigen Trauerflor. Die Liebe ist hier nicht eine ausschweifende Leidenschaft, sondern jene ernste, heilige Empfindung der Natur, die den unverdorbenen Menschen ahnen lässt, dass etwas Höheres und Göttliches in dieser wundervollen Seelenneigung liegt".

Die Übersetzung sowie die beigefügten Anmerkungen und Betrachtungen sind schätzbar; nur wäre dem Ganzen ein weit grösserer Wert verliehen, wenn die Lieder nach ihrer innern Verwandtschaft wären aufgestellt worden: vom Spinnermädchen und Webermädchen durch Natürliches und Phantastisches bis zu Krieg und Kriegsgeschrei. Wie sie jetzt untereinander stehen, zerstreuen sie Gefühl und Einbildungskraft und zesstören zu letzt beide, weil Sensationen aller Art sich doch am Ende nach einer gewissen Einheit zurücksehnen.

Als merkwürdig würde man sodann gefunden haben, dass der eigentliche Lebensbeginn, das Verhältnis der Eltern zu den Kindern hier ganz und gar fehle und kaum eine Spur zu entdecken sei, dass, man jemals darauf sittlich und dichterisch aufgemerkt. Die Mädchen, sogleich wie sie erscheinen, wollen heiraten, die Knaben zu Pferde steigen.

Da es so viele Rubriken gibt, unter welche man die Gedichte verteilt, so möcht' ich diese mit dem Namen Z u s t a n d s g e d i c h t'e bezeichnen; denn sie drücken die Gefühle in einem gewissen entschiedenen Zustande aus; weder unabhängige Empfindungen noch eine freie Einbildungskraft waltet in denselben; das Gemüt schwebt elegisch über dem beschränktesten Raum.

Und so sind denn diese Lieder anzusehen als unmittelbar vom Volke ausgegangen, welches der Natur und also der Poesie viel näher ist als die gebildete Welt.

Die Dichtergabe ist viel häufiger, als man glaubt; ob aber einer wirklich ein Dichter sei, sieht man am sichersten bei Gelegenheits — und solchen Zustandsgedichten: das erste fasst einen vorübergehenden Zeitmoment glücklich auf, das andere beschränkt sich mit zarter Neigung in einen engen Raum und spielt mit den Bedingungen, innerhalb deren man sich unauflöslich beschränkt sieht. Beide nehmen ihren Wert von dem prägnanten Stoff, den sie ergreifen, dem sie sich widmen, und verlangen von ihren Fähigkeiten nicht mehr, als sie leisten können.

Dass der Herausgeber sich mit einsichtiger Wahl auf die Hälfte der in seinem Besitz befindlichen Lieder beschränkt hat, ist sehr zu loben. Sollen die Volkslieder einen integrierenden Teil der echten Literatur machen, so müssen sie mit Mass und Ziel vorgelegt werden. Ist die Gelegenheit, ist der Zustand erschöpft, so begnüge man sich in diesen Kreise, wie der Sammler hier sehr löblich getan hat.

Es kommt mir bei stiller Betrachtung sehr oft wundersam vor, dass man die Volkslieder so sehr anstaunt und sie so hoch erhebt. Es gibt nur e i n e Poesie, die echte, wahre; alles andere ist nur Annäherung und Schein. Das poetische Talent ist dem Bauer so gut gegeben als dem Ritter; es kommt nur darauf an, ob jeder seinen Zustand ergreift und ihn nach Würden behandelt, und da haben denn die einfachsten Verhältnisse die grössten Vorteile; daher denn auch die höhern, gebildeten Stände meistens wieder, insofern sie sich zur Dichtung wenden, die Natur in ihrer Einfalt aufsuchen.

Pabaiga

Tai šitaip Goethe 1828 m. atsiliepė. Bet, kadangi ši redakcija niekur nebuvo paskelbta, Rėza galėjo gauti įspūdį, recenzentas pasitenkinęs pirma, 1827 m. išspausdinta, mažai reikšminga kritika. Kol Ekscelencija dar buvo gyvas, jis galėjo tikėtis antro, malonesnio atsiliepimo; tačiau, viltis dingo Goethei 1832 m. mirus. Bet, koks laimingas Rėza bus buvęs aptikęs Eckermanno leidžiamuose Goethės veikaluose taip papilnėjusią recenziją!

Skaitydamas paskutinį Goethės žodį, Rėza galėjo jausti pergyvenąs iškilmingą valandą, vainikuojąs ilgametes savo pastangas, o gal net visą savo veiklą, bet kažin ar suprato visą tos akimirkos reikšmę, ar pajuto, kad jo dėka, šimtmečiais paslėpta ir nustumta lietuvių tautos kūryba išvydo garbės šviesą. Galimas dalykas, kad Rėza sėkmingą to darbo užbaigimą laikė asmenišku laimėjimu. Jis galėjo ir nejausti, kad jis tėra tarpininkas tos tautos dvasios, kuri, jį panaudojus didžiam žygiui į pasaulinės literatūros laukus, grąžino tam pilkumui, iš kurio valandėlei buvo iškėlusi.

Ir tikrai, Rėza, užskleisdamas tos recenzijos lapus, baigė didžią savo veiklą. Tiesa, dainų rinks ir toliau, bet jų neišleis; beišleidžia eilinius raštus, kuriuos paruošti galėjo kiekvienas kiek raštingesnis žmogus. Ir taip su Goethės mirtimi Rėza baigė heroiškus savo laikus.

„ATHENAEUM"

Kalbos, literatūros ir istorijos žurnalas. Leidžia Vytauto Didžiojo Universiteto Teologijos-Filosofijos Fakultetas.

Redaguoja Juozas Eretas. Redakcijos adresas: Kaunas, Universitetas.

Athenaeum est une publication semestrielle de la Faculté catholique de Théologie et de Philosophie à l'Université Vytautas le Grand à Kaunas (Lithuanie), consacrée à l'étude des questions philologiques, littéraires et historiques.

Das *Athenaeum* wird herausgegeben von der katholischen theologisch-philosophischen Fakultät der Universität Vytautas des Grossen in Kaunas (Litauen). Es umfasst hauptsächlich Philologie, Literaturwissenschaft und Geschichte.

Adresse: Kaunas, Universität.

Į *Athenaeum* rašo Teologijos-Filosofijos Fakulteto profesūra ir šiaip Redakcijos kviestieji asmenys. Už studijų ir straipsnių turinį atsako patys autoriai.

Ištisiems rašiniams perspausdinti reikalingas Redakcijos sutikimas. Rašinių santraukos gali būti spausdinamos pilnai pažymėjus versmę.

Žurnalas sukrautas Šv. Kazimiero Draugijos Centriniame Knygyne, Kaune. Gaunamas visuose to knygyno skyriuose ir šiaip visuose knygynuose reikalautinas.

Ligi šiolei *ATHENAEUM* išleista:

1. (1930) — 1,— lit.
2. (1930) — 1,— „
3. (1931) — 1 lit.
4. (1931) — 1 „
5. (1932) — 2 lit.
6. (1933) — 2 „
7. (1934) — 2 „
8. (1935) — 2 „
9. (1936) — 1 „
10. (1936) — 1 „
11. (1937) — 7 „
12. (1938) — 3 „
13. (1938) — 2 „
14. (1939) — 3 „

Akc. B-vė „Žaibas“ Kaune